

2570 5-5/121
ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XXXIV.
Fasciculus I.

1986 FEB 0 4

BAJCS PÁL

A másodfokú bíróság határozatai
a polgári eljárásban

SZEGED
1985

Redigunt

ELEMÉR PÓLAY, ÖDÖN BOTH, LAJOS TÓTH

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

PÓLAY ELEMÉR, BOTH ÖDÖN, TÓTH LAJOS

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

1.

A másodfokú bíróság határozatairól általában

A másodfokú bíróság határozataira vonatkozóan a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) „A fellebbezési tárgyalás alapján hozott határozatok” alcím alatt a 250—254. §-aiban tartalmaz rendelkezéseket. A cím magyarázata, hogy a törvény eredetileg az ítélet elleni fellebbezésnek csak tárgyalás alapján történő elbírálását ismerte; a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálásának bevezetésével azonban az itt említett határozatokat tárgyaláson kívül is meg lehet hozni. A másodfokú bíróság egyébként a tárgyalás alapján sem csupán az említett törvényszakaszokban szabályozott határozatokat hozhatja meg, hanem számos egyéb határozatot is hozhat, pl. bizonyítás felvételét rendeli el, a per tárgyalását felfüggeszti, az eljárás félbeszakadását állapítja meg stb.

A másodfokú bíróság határozatai körében többféle megkülönböztetés szokásos. Így:

a) Vannak érdemi határozatok és nem érdemi határozatok; az előbbiekhöz tartoznak — a Pp. 212. §-ának (1) bekezdésében foglalt megkülönböztetéshez képest — az ítéletek, az utóbbiakhoz pedig a végzések.

b) Érdemleges az a határozat, amelyet a másodfokú bíróság a fellebbezés érdemi felülvizsgálatának eredményeképpen — de nem az ügy érdemében — hoz, míg a fellebbezést elutasító végzés esetén a fellebbezés nem kerül érdemi elbírálásra, ezért az ilyen határozat nem érdemleges határozat.¹

c) Meg lehet különböztetni a pert befejező és csupán a fellebbezési eljárást befejező határozatokat. A pert fejezi be az ítélet, vagy a permegszüntető végzés, míg csupán a fellebbezési eljárást zárja le a részítélet vagy az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására utasító végzés.

d) Egyes határozatokat a másodfokú bíróság a tárgyaláson vagy a tárgyalás alapján, másokat pedig tárgyaláson kívül hoz meg. Ezen alapul a tárgyaláson és a tárgyaláson kívül hozott határozatok közötti megkülönböztetés.

e) Végül vannak a másodfokú bíróság tanácsa és az annak elnöke által hozott határozatok.

* * *

¹ Magyary Géza szerint sem érdemleges elintézése a fellebbezésnek az, ha a fellebbezési bíróság a fellebbezést visszautasítja. (Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Harmadik kiadás. Kiegészítette és átdolgozta Nizsalovszky Endre. Budapest, 1939., 539. old.). A fellebbezés visszautasítása a mostani elutasításnak felel meg.

A másodfokú bíróságnak a tárgyalás alapján hozott határozatai között a törvény elsőként azokat a határozatokat említi, amelyek a fellebbezés elintézésének előkészítésével kapcsolatosak, nevezetesen a Pp. 250. §-a szerint: *A másodfokú bíróság a 240—242. §-okban foglalt rendelkezéseket a szükséghez képest a tárgyalásra került ügyekben is alkalmazza.*

A „szükséghez képest” kifejezés elsősorban a fellebbezés hiányosságaival függ össze és arra utal, hogy a tárgyalás megtartása után már nem feltétlenül szükséges minden hiányosság pótlása, hanem csak az olyanoké, amelyek nélkül a fellebbezés érdemi elbírálása nem lehetséges. Ezt a következő jogeset világíthatja meg:

A másodfokú bíróság a fellebbezési tárgyaláson a felperest a fellebbezési kérelem indokainak előterjesztésére és a fellebbezési illeték leróására hívta fel, majd amikor a felperes a hiánypótlásra vonatkozó felhívásnak nem tett eleget, az újabb fellebbezési tárgyaláson hozott végzésével a fellebbezést a Pp. 237. és 250. §-aira utalással elutasította. A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróság végzése ellen emelt törvényességi óvás folytán hozott P. törv. II. 20. 815/1976. számú határozatában az alábbiakat fejtette ki: Ha a másodfokú bíróság a Pp. 240. §-ában foglaltak ellenére a fellebbezési tárgyalás kitűzése előtt nem intézkedett a fellebbezés hiányainak pótlása iránt (95. §) és azokat csak azt követően észlelte, amikor az ügy érdemében már eljárás és tárgyalást tartott, akkor a hiánypótlás elmulasztása miatt, illetőleg az illeték hiánya címen a fellebbezés érdemi elbírálását nem tagadhatja meg, hanem a fellebbezést hiányos tartalma szerint kell elbírálnia, illetőleg a PK 232. számú állásfoglalásnak megfelelően letelezésnek van helye és a leletet az illetékes pénzügyi hatósághoz kell elküldenie (BH 1976/6, 233; PJD VII. 486.).

A Pp. a továbbiakban a tárgyalás alapján hozott határozatok között a permegszüntető végzésekre (251. §), az első fokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyező és az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasító végzésekre (252. §), majd az ítéletekre [253. §, 254. § (1) bek.], továbbá az egyezséget jóvá hagyó végzés tartalmára [254. § (2) bek.], végül a határozatok indokolására és közlésére [254. § (3)—(4) bek.] tartalmaz rendelkezéseket, amelyek a következőkben kerülnek kifejtésre.

II.

A per megszüntetése

A másodfokú eljárásban a per megszüntetésének egyes kérdéseit a Pp. 251.§-a szabályozza.

Ennek a törvényszakasznak (1) bekezdése szerint, *ha a másodfokú bíróság a pert a tárgyalás alapján a 157. § értelmében megszünteti, az első fokú bíróság ítéletét teljes egészében vagy abban a részében, amelyre a megszüntetés oka fennáll, hatályon kívül helyezi.*

A pernek a másodfokú eljárásban történő megszüntetése tehát az első fokú ítélet teljes vagy részbeni hatályon kívül helyezésével jár együtt.

A pernek részben való megszüntetésére és ezzel összefüggésben az első fokú ítéletnek részleges hatályon kívül helyezésére akkor kerül sor, ha a permegszüntetés oka csak az ítélet egy részére vonatkozik. Ez az eset, ha a felperes több kereseti kérelmet vagy az alperes viszontkeresetet terjesztett elő, és a permegszüntetési ok, pl. a bírósági út hiánya csupán ezek valamelyikére

áll fenn. Ebben az esetben az ítéletet csak az ilyen kereseti (vizontkereseti) kérelem felől rendelkező részében kell hatályon kívül helyezni és a pert megszüntetni.

A per megszüntetésére vezető hiányosság pótlását és ezzel a per megszüntetésének mellőzését teszi lehetővé a 251. § (2) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, amely szerint *ha a per megszüntetésének alapjául szolgáló hiány pótolható, vagy az eljárás jóváhagyásával orvosolható, a felet erre a per megszüntetése előtt — megfelelő határidő kitűzésével — fel kell hívni.* — Ebből következik, hogy pótolható hiányosság, pl. a meghatalmazás hiánya esetében csak akkor kerülhet sor a per megszüntetésére, ha az érdekelt fél a hiányokat felhívás ellenére sem pótolta.

A per megszüntetésének eseteit a Pp. 157. §-a sorolja fel, és az ebben meghatározott megszüntetési okok közül az a) és b) pontok eseteit hivatalból, a c)–f) pontokban foglalt eseteket pedig csak kérelemre kell figyelembe venni.

A pernek hivatalból történő megszüntetésével kapcsolatban az első fokú eljárásban említett kivételek a másodfokú eljárásban is érvényesülnek, nevezetesen:

Ha az alperes a per érdemi tárgyalásába bocsátkozott, a hatáskör hiánya címén a pert megszüntetni csak akkor lehet, ha a hatáskör nem a per tárgyának értékétől függ, illetékesség hiánya miatt pedig csak akkor, ha az illetékesség a 41. § (2) bekezdésének esetén kívül kizárólagos.² A pernek hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt történt megszüntetése esetében az áttételnek a 129. §-ban foglalt szabályát megfelelően alkalmazni kell [Pp. 158. § (2) bek.].

Az áttétellel kapcsolatosan Farkas József kiemeli,³ hogy ilyenkor is a keresetlevél áttételét kell elrendelni, mert az első fokú ítélet hatályon kívül helyezése és a per megszüntetése folytán az eljárást előről kell lefolytatni; ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a bíróság az új eljárás során a korábbi eljárás anyagát megfelelően figyelembe vegye.

Az idő előtt megindított pert nem lehet megszüntetni, ha a követelés a határozat hozatala előtt lejárt [Pp. 158. § (3) bek.]. Ennek megfelelően a másodfokú bíróság sem szüntetheti meg a pert a követelés időelőttisége címén, ha a követelés lejárt — bár az első fokú ítélet meghozatala után, de — a másodfokú határozat meghozatala előtt bekövetkezett.

A további permegszüntetési okok közül a Pp. 157. §-ának b) pontja szerinti ok alkalmazásával kapcsolatosan különösen előtérbe léphet a per megszüntetésére vezető hiányosság pótlásának előbb említett lehetősége. Az ebben a pontban foglalt rendelkezés értelmében a fél képviselőjének mellőzése esetében a pert csak akkor lehet megszüntetni, ha a hiányt a kitűzött, illetőleg meghosszabbított határidő alatt vagy legkésőbb annak lejártát követő tárgyalás berekesztéséig nem pótolták. Ezt a szabályt a másodfokú eljárásban is alkalmazni kell, ezért a per megszüntetésére nem kerülhet sor, ha a törvé-

² A Pp. 41. §-ának (2) bekezdése a kizárólagos illetékességnek a felek által történő kikötését teszi lehetővé. Az ilyen kizárólagos illetékesség lényegesen különbözik a törvény által meghatározott kizárólagos illetékességtől. Ez utóbbtól ugyanis nem lehet eltérni és hiányát az egész eljárás folyamán hivatalból kell figyelembe venni, míg a kikötött kizárólagos illetékességtől a felek eltérhetnek és az ilyen illetékesség hiányát az alperes érdemi ellenkérelmének előadása után [Pp. 139. § (1) bek.] nem lehet figyelembe venni: LB Gpk. 30 364 (1979., BH 1980/8, 301.).

³ A polgári perrendtartás magyarázata, Budapest, 1976, II. kötet 1162. old.

nyes képviselő fellép, és ő vagy az időközben cselekvőképessé vált fél az addigi eljárást jóvá hagyta.

Nem szüntethető meg a per a fellebbezési eljárásban a Pp. 157. §-ának c) pontja alapján, amely szerint a pert meg kell szüntetni, ha a perrel felfüggő költségek fedezése végett biztosítékkadásra, az ún. perköltségbiztosíték nyújtására kötelezett felperes ennek a kötelezettségének nem tett eleget. A perköltségbiztosíték adásának elmulasztása miatt ugyanis a pert már az első fokú bíróságnak meg kellett szüntetnie, ha pedig a per megszüntetése iránt ilyen alapon előterjesztett kérelmet az első fokú bíróság elutasította, akkor az erre vonatkozó határozat ellen fellebbezésnek nincs helye [Pp. 162. § (1) bek.]. Ha viszont a fellebbezési eljárásban a felperes fellebbezése folytán merült fel a biztosításadás szükségessége, és a felperes nem ad biztosítékot, akkor a fellebbezés elutasításának van helye [Pp. 242. § (2) bek.].

Nem alkalmazható a fellebbezési eljárásban a Pp. 157. §-ának d) pontja sem, amely a per megszüntetését arra az esetre írja elő, ha a felperes az első tárgyalást elmulasztotta. Ezzel kapcsolatosan a törvény utal a 135—136. §-aira, amelyek csak az első fokú eljárásban alkalmazhatók. A másodfokú eljárásban az első tárgyalás elmulasztása még a fellebbezés elutasítását sem eredményezi, mert a Pp. 245. §-a értelmében a fellebbezési tárgyalásra szabályszerűen megidézeteknek vagy valamelyiküknek az elmaradása a tárgyalás megtartását nem gátolja.

A pernek a keresettől való elállás folytán történő megszüntetésével kapcsolatosan a másodfokú eljárást is közvetlenül érintő rendelkezést tartalmaz a Pp. 248. §-ának (2) bekezdése, amely szerint, ha a házassági perben a felperes a keresetétől az első fokú eljárás befejezése után, de még az ítélet jogerőre emelkedése előtt eláll —, amihez nincs szükség az alperes hozzájárulására sem — az ítéletet az iratoknak a fellebbezés folytán történt felterjesztése után a másodfokú bíróság helyezi hatályon kívül. Ezt a szabályt kell alkalmazni az apasági és a származás megállapítása iránt egyéb perekben [Pp. 293. § (1) bek.], a szülői felügyelet megszüntetésére és a szülői felügyeletet megszüntető határozat hatályon kívül helyezésére irányuló perekben [Pp. 302. § (1) bek., illetőleg 303. §], továbbá a gondnokság alá helyezésre és gondnokság alá helyezés megszüntetésére irányuló perekben [Pp. 304. § (2) bek., illetőleg 312. § (2) bek.].

Vannak viszont a Pp. 157. §-ában foglalt felsorolásban nem említett olyan esetek, amelyekben a per megszüntetésére — egyébként az első fokú eljárásban is alkalmazásra kerülő szabályok alapján — a fellebbezési eljárásban ugyancsak sor kerülhet. Így:

a) Ha valamelyik házastárs a bontóper jogerős befejezése előtt meghal, a bíróság a pert a perköltségre vonatkozó határozathozatal nélkül megszünteti és a perben esetleg már meghozott határozatot hatályon kívül helyezi (Pp. 289. §). Ennek a rendelkezésnek megfelelően jár el a másodfokú bíróság, ha az előtte folyó eljárásban értesül valamelyik fél haláláról.

Ez a szabály azonban csak a házassági bontóperekre vonatkozik, és nem alkalmazható a házasság érvénytelenítése, a házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nem létezésének megállapítása iránt indított, továbbá az előbb említett személyállapot (apasági stb.) perekben. Ezekben a perekben tehát a fél halála nem vezet a per megszüntetésére, hanem az eljárás az általános szabály szerint félbeszakad [Pp. 111. § (1) bek.]. Ennek az oka az, hogy a szóban forgó perekben a törvény lehetővé teszi azt, hogy a per megindítására jogosult más személy a perbe beléphessen, illetőleg az alperes ha-

lála esetén a pert a bíróság által kirendelt ügygondnok ellen folytatni lehessen.

b) Apasági perben ha az apát az alperes elismerő nyilatkozata alapján az anyakönyvbe bejegyezték, a pert meg kell szüntetni [Pp. 298. § (6) bek.].

c) Ha az államigazgatási határozat felülvizsgálata iránti perben az óvás vagy a felügyeleti intézkedés, illetőleg a határozatnak hivatalból vagy kérelemre történő visszavonása vagy módosítása folytán hozott új államigazgatási határozat a kereseti kérelemnek eleget tesz, a bíróság a pert megszünteti és az államigazgatási szervet a perköltség megfizetésére kötelezi [Pp. 337. § (2) bek.].

d) Végül permegszüntetési ok lehet a gyermek halála a gyermek elhelyezése iránti perekben, bár a törvény erre vonatkozóan rendelkezést nem tartalmaz. A Legfelsőbb Bíróság PK 238. számú állásfoglalása szerint a szülőnek az a joga, hogy a gyermeknek nála való elhelyezését igényelheti, olyan jog, amely a jogutódokra nem száll át. Ezért, ha a gyermek elhelyezése iránt a szülők között folyamatban levő per során a felek valamelyike meghal, nem a félbeszakadás megállapításának (Pp. 111. §), hanem a per megszüntetésének van helye.

Hasonló a helyzet, ha a gyermek elhelyezése vagy elhelyezésének megváltoztatása iránti perben a gyermek hal meg, úgyszintén akkor, ha a gyermek kiadása iránti perben valamelyik fél vagy a gyermek meghal. Ilyen esetekben is a per megszüntetése indokolt.

A per megszüntetésének most említett eseteivel kapcsolatosan is irányadó a Pp. 251. §-ának (1) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, hogy az első fokú ítéletet hatályon kívül kell helyezni.

A per a bíróság megszüntető határozata nélkül is megszűnik egy évi szünetelés után [Pp. 137. § (3) bek.]. Ilyenkor a fellebbezéssel megtámadott első fokú határozat, illetőleg az első fokú határozatnak fellebbezéssel (csatlakozó fellebbezéssel) megtámadott részei (rendelkezései) hatályukat veszítik [Pp. 255. § (2) bek.].

III.

Az első fokú bíróságnak a per újabb tárgyalására utasítása

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét a fellebbezési eljárásban nemcsak a Pp. előbb tárgyalt 251. §-a alapján helyezi hatályon kívül, hanem sor kerülhet a hatályon kívül helyezésre a Pp. 252. §-ának (1)–(3) bekezdéseiben szabályozott esetekben is.⁴ A két törvényszakasz alapján történő hatályon kívül helyezés között azonban a peres eljárás menete szempontjából lényeges különbség áll fenn: amíg a törvény 251. §-a az első fokú ítélet hatályon kívül helyezését a per megszüntetésének esetére írja elő, vagyis ilyenkor az első fokú ítélet hatályon kívül helyezése a per megszüntetésének a következménye, addig a 252. § alapján hozott hatályon kívül helyező végzést követően a per folyik tovább. A másodfokú bíróság ugyanis eljárási jogszabálysértés következtében vagy további bizonyítás felvételének szükségessége miatt a per érdemi elbírálását nem tartja lehetségesnek és ezért az első fokú ítélet hatályon kívül helyezése mellett a per újabb tárgyalását rendeli el.

⁴ A 252. § hatályos szövegét a II. Ppn. 75. §-a állapította meg.

A Pp. 252. §-ára alapított hatályon kívül helyezést kimondó végzés pervezető jellegű.

A másodfokú bíróság a Pp. 252. §-a alapján a hatályon kívül helyezést elrendelő végzését — a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálásának eseteit [256/A—256/B §-ok, 340. § (1) bek. és 387. § (1) bek.] kivéve — csak tárgyalás alapján hozhatja meg. Ha tehát a másodfokú bíróság a tárgyalást elhalasztotta és az elhalasztást követően beszerzett adatok vagy ismeretessé vált körülmények teszik indokolttá a hatályon kívül helyezést, akkor ez csak újabb tárgyalás alapján mondható ki, tárgyaláson kívül az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére nem kerülhet sor.

A PK 374. és PK 398. számú állásfoglalásokkal módosított PK 285. számú állásfoglalás (:a továbbiakban PK 285. számú állásfoglalás:) e) pontja szerint a fellebbezési bíróság az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252. §-ában meghatározott esetekben valamelyik későbbi tárgyaláson is hatályon kívül helyezheti. Törekednie kell azonban arra, hogy a hatályon kívül helyezés már az első tárgyaláson megtörténjék.

A polgári eljárási cselekményeknek hangfelvétellel való rögzítéséről szóló 15/1976. (XII. 7.) IM számú rendelet 3. §-a (1) bekezdésének f) pontja szerint a hangfelvétel alapján jegyzőkönyvet kell készíteni, ha a másodfokú bíróság az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítja.

A Pp. 252. §-a a hatályon kívül helyezés eseteit az (1)—(3) bekezdésekben hármas csoportosításban szabályozza. A csoportosítás alapja az, hogy az egyes bekezdésekben szabályozott esetek eltérő megítélés alá esnek. Az (1) és (2) bekezdés eljárási szabálysértés esetén írja elő, illetőleg teszi lehetővé az első fokú ítélet hatályon kívül helyezését, míg a (3) bekezdés szerint a további bizonyítás szükségessége, vagyis az első fokú ítélet tényállásbeli megalapozatlansága indokolhatja a hatályon kívül helyező végzés meghozatalát. (Az (1) és a (2) bekezdések között pedig az a különbség, hogy az (1) bekezdés esetén kötelezően, míg a (2) bekezdés alapján csupán fakultative, azaz a fellebbezési bíróság megítélésétől függően kerül sor az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére.

Vizsgáljuk meg ezek után egyenként a hatályon kívül helyezésnek ezt a három esetét (A—C), majd a végzés tartalmát (D), végül a hatályon kívül helyezést követően a per újabb tárgyalásának kérdéseivel foglalkozunk (E).

A)

A Pp. 252. §-ának (1) bekezdése szerint *a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét — a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül — végzéssel hatályon kívül helyezi és az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítja, ha az első fokú bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva, vagy az ítélet hozatalában olyan bíró vett részt, akivel szemben a törvény értelmében kizáró ok áll fenn.*

A bíróság megalakításán a bíróság összetételét értjük, erre vonatkozóan pedig a *perekben* általában a Pp. 11. §-ában, míg az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti perekben a Pp. 333. §-ának (1) bekezdésében, választott bírósági ítélet és egyezség érvénytelenítése iránti perekben a Pp. 363. §-ának (1) bekezdésében, gazdasági perekben a Pp. 365. §-ának (4) bekezdésében, egyes szabadalmi perekben az 1969. évi II. törvény 66. §-ának (3)

bekezdésében, védjegybitorlás miatt indított perekben az 1969. évi IX. törvény 46. §-ának (1) bekezdésében, mintaoltalom megsértése miatt indított perekben az 1978. évi 28. számú törvényerejű rendelet 17. §-ának (2) bekezdésében, a *nem peres eljárásokban* pedig általában a 105/1952. (XII. 28.) MT számú rendelet 13. §-ának (1) bekezdésében, a választói névjegyzékkel kapcsolatos kifogás elbírálása iránti ügyekben az 1983. évi III. törvény 18. §-ában, az Országos Találmányi Hivatal határozatának megváltoztatása iránti eljárásban szabadalmi ügyekben az 1969. évi II. törvény 59. §-ában, védjegyügyekben az 1969. évi IX. törvény 39. §-ában, mintaoltalmi ügyekben az 1978. évi 28. számú törvényerejű rendelet 20. §-ának (3) bekezdésében, az alkoholista (kábitószer-élvező) gyermekének tartása iránt indított ügyekben a 6/1972. (XI. 23.) IM számú rendelet 9. §-ának (2) bekezdésében, végül az alkoholisták kötelező intézeti gyógykezelésével kapcsolatos eljárásban az 1982. évi 41. számú törvényerejű rendelet 9. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezések az irányadók.

A Pp. 233. §-a (3) bekezdésének c) pontjában foglalt abból a rendelkezésből, amely szerint az első fokú bíróság határozata ellen nincs helye fellebbezésnek azon az alapon, hogy egyesbíró elé tartozó ügyben a bíróság tanácsa járt el, az is következik, hogy a másodfokú bíróság hivatalból sem veheti figyelembe az első fokú bíróságnak ilyen módon történt szabálytalan megalkutását, vagyis az első fokú bíróság határozatát nem helyezheti hatályon kívül azon az alapon, hogy egyesbíró helyett a bíróság tanácsa járt el.

A bírák kizárását illetően általában a Pp. 13—14., 16—21. §-aiban, az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti perekben a Pp. 325. §-ában, a munkaügyi bíróság előtti eljárásban a Pp. 352. §-ában, szabadalmi ügyekben és egyes szabadalmi perekben az 1969. évi II. törvény 61. §-ában és 66. §-a (3) bekezdésében, védjegyügyekben és védjegybitorlás miatt indított perekben az 1969. évi IX. törvény 41. §-ában, illetőleg 46. §-ának (3) bekezdésében, végül mintaoltalmi ügyekben az 1978. évi 28. számú törvényerejű rendelet 17. §-ának (3) bekezdésében találunk rendelkezéseket.

Bacsó Ferencnek helytálló az a megjegyzése,⁵ hogy szabatosabb lett volna a 252. § (1) bekezdésének szövegében „kizáró ok állott fenn” kifejezés használata, mert a kizáró oknak az első fokú ítélet meghozatalakor kell fenn állania, annak a fellebbezés elintézésékor való fennforgása, amire a szöveg utal, közömbös. Ugyancsak nem jön figyelembe az, ha a kizárt bíró az ítélet hozatalát megelőzően eljárta ugyan, de az ítélet meghozatalában már nem vett részt. Ez a szabálysértés esetleg a Pp. 252. §-ának (2) bekezdésével kapcsolatosan értékelhető.

Kizárt jegyzőkönyvvezető alkalmazása a Pp. 252. §-ának (1) bekezdése alapján szintén nem ok a hatályon kívül helyezésre mert a jegyzőkönyvvezető a bíróságnak nem tagja, hanem csupán segédszerve, aki az ítélet meghozatalában nem vesz részt.

A bíróság kizárását kimondó határozat hatálya kiterjed a népi ülnökökre is, miután az ülnökök a hivatásos bírókkal ilyen szempontból is egy tekintet alá esnek. A Bírósági Határozatok 1965. évi 4. számában 4409. jogeset alatt (PJD II. 609.) közölt ügyben az illetékes járásbíróság bíráit a másodfokú bíróság kizártnak nyilvánította és az eljárásra másik járásbíróságot jelölt ki, amelynek eljárta tanácsában a kizárt járásbíróság népi ülnökei vettek részt.

⁵ Bacsó—Beck—Móra—Névai: Magyar polgári eljárásjog. Egyetemi tankönyv. Budapest, 1959., 363. old.

A Pécsi Megyei Bíróság ezért a Pf. II. 20. 860/1964. számú végzésével az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252. §-ának (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte.

A Pp. 252. §-ának (1) bekezdésével összefüggő — a bíróság összetételére és a bírák kizárására vonatkozó — egyéb bírósági határozatok:

A bíróságnak, mint a tartási jogviszonnyal kapcsolatos perben a Pp. 11. §-a (2) bekezdésének c) pontjára figyelemmel tanácsban kell döntenie akkor is, ha a tartási szerződés jóváhagyásának megtagadása után a tartási szerződésben eltartottként szereplő fél a tartást vállaló feleknek az ingatlanból való kiköltözésre kötelezését kéri (Szegedi Megyei Bíróság, 1. Pf. 21 633/1976., BH 1978/3, 122; PJD VIII. 310.).

A háztartási tartás iránt indított per nem tartozik azok közé a perek közé, amelyekben a bíróság népi ülnökök közreműködése nélkül járhat el (LB P. törv. II. 20 552/1974., BH 1975/5, 227; PJD VI. 590.).

Sajtóhelyreigazítási perben a bíróság első fokon egy hivatásos bíróból mint elnökből és két népi ülnökből álló háromtagú tanácsban ítélezik. A megyei bíróság ennél fogva nem volt szabályszerűen megalakítva, amikor az ügyben egyes bíró járt el népi ülnökök közreműködése nélkül (LB Pf. IV. 20 831/1982., BH 1983/3, 121.).

A perújítási eljárásban nem járhat el a hivatásos bírón kívül az a népi ülnök sem, aki a megtámadott ítélet hozatalában részt vett (LB M. törv. I. 10 268/1978., BH 1979/9, 312.).

A munkaügyi bíróság a szövetségi tagsági vitából származó perben a perújítási kérelem tárgyában is népi ülnökök közreműködésével jár el. Ennek a szabálynak a megsértésével hozott első fokú határozatot a másodfokú bíróságnak — a fellebbezési kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül — hatályon kívül kellett volna helyeznie (LB M. törv. II. 10 235/1979., BH 1980/9, 360.).

Ez utóbbi határozat a Pp. 252. §-a (1) bekezdésében foglalt annak a lényeges rendelkezésnek az alkalmazására utal, amelynek értelmében a szóban forgó két legsúlyosabb eljárási szabálysértés (a bíróság szabálytalan megalakítása, az ítélet hozatalában kizárt bíró részvétele) megállapítása esetén a másodfokú bíróság az első fokú ítéletet egész terjedelmében hatályon kívül helyezni köteles, vagyis figyelmen kívül kell hagynia a fellebbezési kérelemben és az ellenkérelemben jelentkező azokat a korlátokat, amelyek a másodfokú bíróság felülvizsgálatának és ezzel összefüggésben döntésének kereteit egyébként meghatározzák.

B)

A Pp. 252. §-ának (2) bekezdése egyéb lényeges eljárási szabálysértések miatt teszi lehetővé az első fokú ítélet hatályon kívül helyezését. Rendelkezése a következő:

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét — a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül — végzéssel hatályon kívül helyezheti, és az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja, ha az első fokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt szükséges a tárgyalás megismétlése, illetőleg kiegészítése.

A törvény nem sorolja fel a lényegesnek minősülő eljárási szabálysértése-

ket,⁶ ezek megállapítását az ítélkezési gyakorlatra bízta. A Pp. 252. §-ának jelenlegi szövegét megállapító II. Ppn. 75. §-ához fűzött indokolás ilyen lényeges eljárási szabálysértésként példálózóan valamelyik fél perképességének hiányát, a törvényes képviselő mellőzését,⁷ a fél helyett fellépő harmadik személy meghatalmazásának hiányát, az ismert helyen tartózkodó félnek ismeretlen helyen tartózkodóként megperlését említi.

A bírói gyakorlat szerint lényeges eljárási szabálysértésnek minősül:

ha a bíróság a beavatkozót a tárgyalás időpontjának megváltoztatásáról nem értesíti és annak távollétében, illetőleg nyilatkozata hiányában határozatot hoz (LB Gf. VI. 30 780/1979., BH 1981/2, 79.);

ha a bíróság a perbehívást a perbehívottal nem közli (LB Gf. VII. 30 962/1973., BH 1974/5, 224; GPD I. 938. — Gf. II. 20 287/1980., BH 1981/10, 420.); a perbehívási kérelem nem utasítható el azon az alapon, hogy a tényállás a perbehívott vállalat megidézése nélkül is felderíthető (LB Gf. V. 30 982/1981.) és nem tagadható meg a perbehívás közlése azzal az indokkal sem, hogy a fél a perbehívási kérelmét már korábban is előterjeszthette volna, s a bíróságnak a perbehívás közlésére vonatkozó kötelezettsége akkor is fennáll, ha a gazdasági pert tárgyaláson kívül intézi el (LB Gf. VII. 30 785/1978., BH 1978/12, 534; GPD II. 766.); a fél a perbehívás okát csak előadni köteles, azt valószínűsíteni sem kell, és a bíróság azt nem is vizsgálhatja (LB Gf. IV. 30 798/1979.);

ha a bíróság a tárgyalást szabályszerű idézés nélkül a felek távollétében tartja meg (LB P. törv. V. 20 564/1978.);

ha a bíróság annak ellenére, hogy az alperesnek a tárgyalásra szóló idézése nem volt szabályszerű, a tárgyalás elhalasztása helyett ítéletet hoz (LB P. törv. V. 20 981/1979., BH 1980/9, 333.);

ha a bíróság — bár a kereset alapossága felől kételye merült fel — a bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül hoz ítéletet (LB Gf. II. 30 232/1979., BH 1980/1, 32.);

ha a bíróság a szakértőnek a szakvéleményre tett kifogásokra írásban adott észrevételeit, nyilatkozatát a beavatkozónak nem küldi meg és ezáltal a beavatkozót elzárja attól, hogy a szakértő álláspontját megismerhesse, illetőleg tanulmányozhassa, és abból a további perbeli magatartására nézve megfontolt következtetésekre jusson (LB Gf. VI. 30 582/1979., BH 1981/2, 78.);

ha a bíróság hiányos szakvélemény alapján a kereset érdemében dönt ahelyett, hogy a Pp. 182. §-ának (3) bekezdése értelmében a szakvélemény kiegészítését rendelné el (LB G. törv. V. 30 398/1979., BH 1979/6, 225; GPD II. 799.);

ha az első fokú bíróság az ügyészt nem értesítette fellépésének szükségességéről (Ptk. 32. §) és enélkül hozott az állam javára szóló határozatot (LB Gf. 31 665/1977.);

ha az első fokú bíróság a per tárgyalása felfüggesztésének tartama alatt beérkezett szakvélemény alapján a tárgyalás folytatása helyett a per érdemé-

⁶ Az 1911. évi I. törvény 504. §-a sorolta fel azokat az eljárási szabálysértéseket, amelyek megállapítása esetén a fellebbezési bíróság az első fokú bíróság ítéletét részben hivatalból, részben kérelemre feloldotta. Ez a „feloldás” felelt meg a jelenlegi hatályon kívül helyezésnek. Egyébként a régi törvény is ismerte a hatályon kívül helyezést a per megszüntetése esetében (505. §).

⁷ Ezek a körülményekhez képest a Pp. 157. §-a értelmében permegszüntetési okok is lehetnek és fennforgásuk esetén a Pp. 251. §-ának (1) bekezdése kerülhet alkalmazásra.

ben határozott, holott erre a Pp. 155. §-ának (3) bekezdése értelmében nem lett volna lehetősége (LB Gf. VI. 31 157/1979.);

ha a járásbíróság az ítélet kiegészítése iránti kérelmet a Pp. 225. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezés figyelmen kívül hagyásával tárgyalás nélkül intézte el (LB P. törv. II. 20 272/1974., BH 1975/5, 176; PJD VI. 721.);

ha az első fokú bíróság a Pp. 257. §-ában foglalt rendelkezés ellenére a végzés elleni fellebbezés másodpéldányát nem közölte a fellebbező fél ellenfelével és a másodfokú bíróság a fellebbezést így bírálta el (LB P. törv. 20 832/1954., Törvényességi óvások gyakorlata, I. kötet 429. old.);

amikor a másodfokú bíróság az alperes szabályszerű idézésének hiányában a fellebbezési tárgyalást megtartotta, holott azt a Pp. 239. §-a értelmében alkalmazandó 135. § (1) bekezdése értelmében el kellett volna halasztania (LB P. törv. II. 21 039/1971. — P. törv. I. 20 830/1968.);

amikor a másodfokú bíróság — bár nem egységes pertársaságról volt szó — az I. r. alperes fellebbezése alapján az első fokú ítéletet a nem fellebbező II—VII. r. alperesek vonatkozásában is felülbírálta (LB P. törv. I. 20 862/1965.);

amikor a másodfokú bíróság az alperes fellebbezése folytán a pert érdemben tárgyalta és hozott ítéletet annak ellenére, hogy az első fokú bíróság ítéletét a beavatkozó részére nem kézbesítették és ennek következtében a fellebbezési határidő a beavatkozó vonatkozásában meg sem kezdődött (LB P. törv. IV. 565/1963., BH 1964/3, 3963; PJD II. 714.);

amikor az első fokú bíróság a perújítási kérelmet — bár azt öt éven belül terjesztették elő — tárgyalás kitűzése nélkül utasította el; a perújítás megengedhetősége kérdésében ugyanis a Pp. 266. §-ában foglalt rendelkezésekből kitűnően csak tárgyaláson lehet határozni, kivéve, ha a perújítási kérelmet öt év elteltével nyújtották be, illetőleg, ha a perújítási kérelem elutasítására a Pp. 269. §-a értelmében alkalmazandó Pp. 130. §-a (1) bekezdésének j) pontja alapján kerül sor (LB Pf. IV. 20 603/1965., BH 1966/3, 4804; PJD III. 541.).

A lényeges eljárási szabálysértés megállapításával kapcsolatos egyéb határozatok:

A bolgár anyanyelvű felperes ért és beszél is magyarul, de csak olyan mértékben, hogy az egyszerű, hétköznapi dolgokban igazodik el önállóan. Nem tudja azonban megfelelően felfogni a tárgyaláson történeteket, magát megfelelően kifejezni nem tudja, és ezért nyilatkozatai sem aggálymentesek. Lényeges eljárási szabálysértést követett el ennél fogva az első fokú bíróság, amikor a felperes kérelme ellenére mellőzte tolmács alkalmazását (LB P. törv. I. 21 040/1969.).

Az ítélet meghozatalát megelőző eljárásban elfogultság miatt kizárt bíró vett részt, de az ítéletet nem ő hozta meg (a kizárás miatt kijelölt járásbíróság megkeresésére a kizárt járásbíróság tanúkat hallgatott ki). Ezért a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése alá eső lényeges eljárási szabálysértés csak akkor állapítható meg, ha azt a fél a Pp. 18. §-ának (4) bekezdése alapján az ítélet elleni fellebbezésében kifogásolta. Minthogy az alperes a fellebbezési tárgyaláson erre hivatkozott, a megyei bíróság az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte (Szegedi Megyei Bíróság, Pf. II. 20 053/1973., BH 1974/4, 385; PJD VI. 738.).

Ha a bíróság nem értesítette azt az érdekeltet, aki helyett az ügyész vagy az állami szerv pert indított, részére azonban az első fokú ítéletet szabályszerűen kézbesítette, az érdekelt ezt az ítéletet fellebbezéssel támadhatja meg. Ilyen esetben a fellebbezési bíróság az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252.

§-ának (2) bekezdése alapján hatályon kívül helyezheti (PK 275. számú állásfoglalás).

A másodfokú bíróság nem a felperesek által újonnan meghatalmazott, a fellebbezést is ellenjegyző új jogi képviselőt, hanem a felperesek korábbi ügyvédjét idézte meg a fellebbezési tárgyalásra annak ellenére, hogy a felperesek a fellebbezésükben kifejezésre juttatták azt, hogy a fellebbezési eljárásban újonnan meghatalmazott jogi képviselőjük útján kívánnak eljárni. Ilyen körülmények között pedig a tárgyalást el kellett volna halasztani, a tárgyalás megtartásának és érdemi határozat hozatalának tehát nem lett volna helye (LB Eln. Tan. P. törv. 20 487/1976.).

Nem történt a Pp. 252. §-a (2) bekezdésének alkalmazására alapul szolgáló eljárási szabálysértés azzal, hogy az első fokú bíróság a hatásköri kifogás tárgyában nem hozott külön határozatot. Hatáskörének fennállását ugyanis a bíróságnak nem kellett külön határozattal megállapítania (LB Gf. VII. 30 225/1978., BH 1978/10, 444; GPD II. 739.).

A nem peres eljárásban is érvényesülnie kell a Pp. általános szabályainak, kivéve, ha a nem peres eljárásra vonatkozó szabályok másként nem rendelkeznek vagy az eljárás nem peres jellegéből más nem következik. Lényeges eljárási szabályt sértettek ennél fogva a bíróságok, amikor ingatlannyilvántartási ügyben hozott földhivatali határozat megváltoztatása iránt benyújtott jogorvoslati kérelem alapján indult eljárásban nem gondoskodtak arról, hogy mindazok az érdekelték részt vehessenek az eljárásban, akiknek jogát érinti a jogorvoslattal megtámadott földhivatali határozat, illetőleg, akiknek jogát érintheti a bíróság döntése (LB P. törv. I. 20 622/1981., BH 1982/2, 50.).

Az állami közjegyzőkről és a közjegyzői hatáskörbe utalt eljárásokról szóló 50/1954. (IK 20.) IM számú utasítás 13. §-ára figyelemmel⁸ a közjegyzőnek körültekintő gondossággal vizsgálnia kellett volna azt, hogy az egyezség nem sérti-e a termelőszövetkezet érdekeit, illetőleg nem irányul-e jogszabályi tilalom kijátszására. Ezt azonban a közjegyző nem tisztázta, és ezzel olyan lényeges eljárási szabályt sértett, hogy végzését a másodfokú bíróságnak a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése alapján feltétlenül hatályon kívül kellett volna helyeznie (LB P. törv. I. 20 228/1965., BH 1965/10, 4626; PJD II. 743.).

A Legfelsőbb Bíróság iránymutatásai nyomán számos esetben a bíróság tájékoztatási kötelezettségének⁹ [Pp. 3. § (1) bek.] elmulasztásával kapcsolatosan kerül alkalmazásra a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése. Ezzel kapcsolatos állásfoglalások és határozatok:

A PK 285. számú állásfoglalás a) pontja értelmében, ha a bíróság a Pp. 3. és 146. §-ai ellenére elmulasztja a felperesnek arra történő figyelmeztetését, hogy a kereseti kérelmét a tárgyalás folyamán és annak eredményéhez képest megváltoztathatja, akkor a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése értelmében hatályon kívül helyezési ok áll fenn.

Azokban az esetekben, amikor a bíróság tájékoztatási kötelezettsége nem a Pp. 3. §-ában foglalt rendelkezésen alapul, hanem azt a törvény egyéb rendelkezései írják elő, ez a kötelezettség a bíróságot akkor is terheli, ha a félnek jogi képviselője van (PK 398. számú állásfoglalás).

⁸ Az utasítást a hagyatéki eljárásról szóló 6/1985. (VII. 4.) IM számú rendelet hatályon kívül helyezte, a határozatban foglalt jogelvet azonban most is irányadónak tekinthetjük.

⁹ Ezzel a tárgykörrel és annak számos vonatkozásával Névai László foglalkozik „A polgári perbeli kitanítási kötelezettség elvi alapjai” c. tanulmányában, Jogtudományi Közlöny, 1975. évi 3–4. szám.

A bíróság tájékoztatási kötelezettségének az elmulasztása az első fokú eljárás lényeges szabályainak a megsértését jelenti, és ha az első fokú bíróságnak ez a mulasztása a fellebbezési eljárás során sikerrel nem pótolható, s emiatt az igazság érvényesülése a fellebbezési eljárás keretében nem biztosítható, az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésének van helye (Kecskeméti Megyei Bíróság, Pf. I. 21 931/1971., BH 1972/8, 7175; PJD V. 512.).

Lényeges eljárási szabálysértés az, ha a bíróság az egyik szabadalmastárs által indított bitorlási pert a többi szabadalmastárs értesítése és a perbelépési lehetőségről való tájékoztatása nélkül folytatja le (LB Pf. IV. 20 690/1976., BH 1977/272; PJD VII. 402.).

Ha a jogszabály jelöli meg azt, aki ellen a pert meg kell indítani, a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése szerinti lényeges eljárási szabálysértésnek minősülhet, ha az első fokú bíróság a megfelelő alperesnek a Pp. 64. §-ának (2) bekezdése alapján történő perbevonására a felperest nem figyelmeztette (PK 215. számú állásfoglalás). Ezt az állásfoglalást a PK 374. számú állásfoglalás (BH 1974/1; PJD VI. 569.) ugyan hatályon kívül helyezte, a hatályon kívül helyezés azonban csak az állásfoglalás itt nem közölt első bekezdésével kapcsolatosan lett volna indokolt, amely a Pp. 64. §-a (2) bekezdésének a III. Ppn. 15. §-ával történt módosítása folytán valóban meghaladottá vált. Az állásfoglalás idézett részét azonban a hatályon kívül helyezés ellenére továbbra is irányadónak kell tekinteni. Egyébként ugyanez az álláspont jut kifejezésre a Legfelsőbb Bíróságnak P. törv. I. 21 482/1960. számú (BH 1962/4, 3181; PJD I. 145.) és Pf. II. 22 305/1962. számú (BH 1963/3, 3550; PJD I. 915.) határozataiban is.

Ingatlanon végzett beruházások megtérítése iránti perben, ahol a ráépítéssel való tulajdonszerzés megállapításának lehetősége felmerült, az érdekelt másik tulajdonostárs, valamint az ingatlant kezelő állami szerv perbevonásának lehetőségéről való tájékoztatás elmulasztása súlyos, a per érdemére is kiható eljárási szabálysértésnek minősül (LB Pf. I. 22 035/1960., HB 1961/11, 3001; PJD I. 38.).

Lényeges eljárási szabálysértést követett el az első fokú bíróság, amikor a felperest nem tájékoztatta arról, hogy a szolgalmi jog megállapítása iránti perben az ingatlan valamennyi tulajdonosát perbe kell vonnia (LB P. törv. I. 20. 674/1975.).

Ha a késedelmi kötbér megállapítására irányuló kereset tárgyalása folyamán a kötbér már esedékessé vált és megállapítási ítélet ebből az okból nem hozható, a bíróságnak a felperest a kereset módosítására, illetőleg marasztalásra irányuló kereset előterjesztésére figyelmeztetnie kell. Ennek elmaradása a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése szerinti hatályon kívül helyezési ok (LB Gf. I. 30 521/1978., BH 1978/12., 535; GPD II. 774.).

Hangsúlyoznunk kell, hogy a lényeges eljárási szabálysértés csak akkor indokolja az első fokú ítélet hatályon kívül helyezését, ha annak folytán a tárgyalás megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges. A tárgyalás megismétlése vagy kiegészítése pedig akkor szükséges, ha az eljárás az érdemi döntésre kihatással volt és azt másodfokon már nem lehet vagy nem célszerű orvosolni. Így például nincs ok az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére akkor, ha az ismeretlen helyen tartózkodóként megperelt alperes lakóhelye ismeretessé lesz és az alperes az első fokú ítéletben megállapított tényállást nem kifogásolja, csupán az abból levont jogi következtetéseket támadja. — Másik példa: az egyik járásbíró a gyermektartásdíj felemelése iránti perben annak ellenére, hogy az alperes a tárgyalásra nem volt szabályszerűen

megidézve, a tárgyalást megtartotta és az alperes munkáltatójától beszerzett kereseti kimutatás alapján az alperes által fizetendő gyermektartásdíj összegét megfelelően felemelte. Az ítélet ellen egyedül az alperes fellebbezett, és a fellebbezésében kizárólag azt sérelmezte, hogy a tárgyalásra szóló idézést nem kapta meg, de sem a fellebbezési beadványában, sem a fellebbezési tárgyaláson nem állította azt, hogy az első fokú ítéletben a keresetere vonatkozó megállapítás helytelen, illetőleg, hogy az első fokú bíróság a gyermektartásdíj összegét megalapozatlanul emelte fel. A Szegedi Megyei Bíróság a Pf. II. 20 129/1962. számú ítéletében rámutatott arra, hogy a tárgyalás megtartása valamelyik fél szabályszerű megidőzésének hiányában lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, az adott esetben azonban ennek ellenére mellőzte az első fokú ítélet hatályon kívül helyezését, mert az első fokú bírósági ítélete érdemben helyes volt, és további tárgyalásra nem volt szükség.

Szabadalmi ügyben a bíróság eljárásáról szóló 9/1969. (XII. 28.) IM számú rendelet 5. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezést sértette meg az első fokú bíróság akkor, amikor azt követően, hogy az ügyben már tárgyalást tartott, áttért az ügy tárgyaláson kívüli elintézésére. A Pp. 252. §-ának (2) bekezdése értelmében azonban az első fokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt csak akkor kerülhet sor az első fokú határozat hatályon kívül helyezésére, ha emiatt a tárgyalás megismétlése vagy kiegészítése szükséges. Adott esetben az észlelt eljárási szabálysértés nem teszi szükségessé a tárgyalás megismétlését vagy kiegészítését, mert az első fokú bíróság lehetőséget adott a bejelentő képviselőjének a szóbeli nyilatkozatra és írásban is meghallgatta a bejelentőt, aki nyilatkozatot tett. Újabbat a fellebbezésében sem tudott előadni, így az első fokú eljárás megismétlése csak formális lenne és ezért az szükségtelen (LB Pkf. IV. 20 253/1976.).

A Pp. 252. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezés imént vázolt alkalmazásával érvényre lehet juttatni azt a helyes perjogi elvet, amelyet a Szovjetunió és a Szövetségi Köztársaságok polgári eljárása alapjainak jóváhagyásáról szóló törvény 47. cikkelye szabályként mond ki: az érdemben helyes ítéletet nem lehet csupán formális okokból hatályon kívül helyezni.⁴⁰

Felmerül a kérdés, vajon mennyiben szolgálhat alapul a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése alapján történő hatályon kívül helyezésre az, hogy az első fokú bíróság nem tett eleget a Pp. 221. §-ában előírt indokolási kötelezettségének?

A Legfelsőbb Bíróság PK. 285. számú állásfoglalásának b) pontja szerint az indoklási kötelezettség elmulasztása miatt az első fokú határozat hatályon kívül helyezésére csak akkor kerülhet sor, ha az első fokú határozatból és az eljárás egyes adataiból nem állapítható meg, hogy az első fokú bíróság a döntését mire alapította. Ha azonban az érdemi döntéshez szükséges adatok rendelkezésre állnak, érdemi döntést kell hozni.

A Pp. 252. §-ának (2) bekezdése alapján a másodfokú bíróság a hatályon kívül helyezést — belátásától függően — a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg az ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül mondhatja ki, vagyis túlterjeszkedhet azokon a kereteken, amelyeket a felek kérelmei a számára egyébként megszabnak. A fellebbezéssel meg nem támadott ítéleti rendelkezés hatályon kívüli helyezése általában akkor tekinthető indokoltnak, ha a lényeges eljárási szabálysértés olyan természetű, hogy az ügy megnyug-

⁴⁰ A Pp. 252. §-ának (1) bekezdésével kapcsolatban ez a szempont nem juttatható érvényre, mert a törvény itt az első fokú ítéletnek feltétlen hatályon kívül helyezését rendeli és ezt az érdemi döntés helyessége sem akadályozhatja meg.

tató elintézése érdekében az újabb döntésnek a pervita egészére való kiterjesztése mutatkozik célszerűnek.

Lényeges eljárási szabálysértés címén sem helyezheti hatályon kívül a másodfokú bíróság az első fokú bíróságnak a házasságot felbontó és már jogerőre emelkedett ítéleti rendelkezését. Így az egyik esetben a másodfokú bíróság — jöllehet a felperes fellebbezése csak a közös vagyon megosztását sérelmezte — a Pp. 252. §-ának (2) bekezdésére hivatkozással azért helyezte hatályon kívül az első fokú ítéletet teljes terjedelmében, azaz a házasságot felbontó részében is, mert az első fokú bíróság az eljárást az alperes személyes meghallgatása nélkül folytatta le és elmulasztotta az alperest a szükséges tájékoztatással és figyelmeztetéssel ellátni, míg másik esetben, amikor a fellebbezés csak a lakáshasználat kérdését érintette, hasonló döntését a másodfokú bíróság azzal indokolta, hogy az egyező akarathatározásra alapított bontóperben az első fokú bíróság nem rendezte a gyermekkel való érintkezést (láthatást) és a közös lakás használatát, illetőleg ezekben a kérdésekben egyezség sem jött létre a felek között. A Legfelsőbb Bíróság a P. törv. II. 20 253/1982. számú, illetőleg a P. törv. II. 20 296/1981. számú BH 1981/12, 508.) határozataiban kiemelte: a házasság a házasságot felbontó ítéleti rendelkezés jogerőre emelkedésével a Csjt. 17. §-a (1) bekezdésének b) pontja értelmében megszűnt, ezért a kötelék kérdéseire visszatérni, ilyen vonatkozásban az első fokú ítéletet hatályon kívül helyezni nem lehetett volna. A második esetben pedig a fellebbezési bíróság akkor járt volna el helyesen, ha az első fokon nem rendezett kérdésekben a PK 406. számú állásfoglalásnak megfelelően maga dönt.

C)

A Pp. 252. §-ának (3) bekezdése a per elbírálása érdekében szükségesnek talált további bizonyítás felvétele végett teszi lehetővé az első fokú bíróság ítéletének a hatályon kívül helyezését. Az erre vonatkozó rendelkezés így szól:

Ha a bizonyítási eljárásnak nagyterjedelmű vagy teljes megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges, anélkül azonban, hogy az (1) és (2) bekezdésben foglalt feltételek fennállnának, a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét — mindenkor a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között — hatályon kívül helyezheti és az első fokú bíróságot ebben a keretben a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasíthatja.

Ez a rendelkezés a kasszáció elvének a fenntartását jelenti. Eszerint a másodfokú bíróság nem köteles a bizonyítást lefolytatni, ha annak nagyterjedelmű vagy teljes megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges. A törvény tehát csak lehetőséget nyújt az első fokú bíróság ítéletének ilyen alapon való hatályon kívül helyezésére, a másodfokú bíróság azonban maga is felveheti a szükséges bizonyítást. Abban a kérdésben, hogy a másodfokú bíróság melyik megoldást alkalmazza, célszerűségi szempontok (költséghatározás, az eljárás előbbi befejezésére törekvés stb.) az irányadók. A bírósági gyakorlat ebben a vonatkozásban általában az, hogy néhány — főleg helybeli vagy közelben lakó — tanú kihallgatásának szükségessége nem tekinthető nagyobb terjedelmű bizonyításnak, különösen nem akkor, amikor nem szerteágazó, széles körű anyagra, hanem csak kisebb rész kérdésekre kell a tanúkat kihallgatni.

Viszont aránylag nem nagy számú tanúk kihallgatása esetén is indokolt lehet a Pp. 252. §-ának (3) bekezdésére alapított hatályon kívül helyezés, ha az első fokú bíróság téves jogi álláspontja folytán a bizonyítást teljesen új irányban kell lefolytatni és az újabb bizonyítás eredményétől függően kell az első fokú bíróságnak újabb döntést hoznia. Mindenesetre figyelembe kell venni, hogy a hatályon kívül helyezések számának csökkentése jelentős mértékben hozzájárulhat az ítékezés időszerűségének javításához, illetőleg, hogy a szükségtelen hatályon kívül helyezések indokolatlanul meghosszabbítják a pertartamot és ezáltal hátrányosan befolyásolják az ítékezés időszerűségét.

A törvény szövegéből kitűnően a Pp. 252. §-a (3) bekezdésének alkalmazása feltételei azt, hogy az (1) és (2) bekezdésben foglalt esetek ne álljanak fenn. Ebből pedig az következik, hogy a (3) bekezdés alapján hatályon kívül helyezésnek csak akkor van helye, ha a hatályon kívül helyezés az (1) vagy a (2) bekezdésre nem alapítható. A törvény indoklása ezt úgy fejezi ki, hogy a (3) bekezdés alkalmazására mindig csak akkor kerülhet sor, ha nincs olyan eljárási szabálysértés, amely miatt az egész ítéletet az (1) vagy a (2) bekezdés alapján kell hatályon kívül helyezni. Véleményünk szerint azonban nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság az ügy felülbírálásának eredményeként rámutathasson a további bizonyítás szükségességére akkor is, ha az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252. §-ának (1) vagy (2) bekezdése alapján helyezte hatályon kívül.

Farkas József ezzel ellentétes álláspontot képvisel.¹¹ Szerinte a Pp. 252. §-a (2) bekezdésének az alkalmazására az (1) vagy (3) bekezdés alá nem eső lényeges eljárási szabálysértés esetén kerül sor, vagyis: a (3) bekezdés alkalmazása megelőzi a (2) bekezdés alkalmazását. A törvény szövegéből azonban nem ez tűnik ki. A (3) bekezdés ugyanis nem utal jogszabálysértésre, hanem csupán a bizonyítási eljárás nagy terjedelmű vagy teljes megismétlésének, illetőleg kiegészítésének a szükségességére, ez pedig előfordulhat az első fokú bíróság eljárási szabálysértése nélkül is, pl. a fellebbezésben előadott új tények vagy a fellebbezésben emelt beszámítási kifogás következtében. De a (3) bekezdés „anélkül azonban, hogy az (1) és (2) bekezdésben foglalt feltételek fennállásának” szövege is a törvény indoklásával egyező álláspontunkat támasztja alá.

Ezzel összefüggésben helyénvaló lesz, ha a Pp. 252. §-a (2) és (3) bekezdéseinek alkalmazási körét pontosan elhatároljuk. Erre az elhatárolásra azért van szükség, mert a bizonyítás elégtelensége okából a (2) bekezdés alapján is lehetőség nyílhat az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésére. A per eldöntéséhez szükséges tényállás megállapítását és ennek érdekében a bizonyítás felvételét eljárási jogszabályok (Pp. 163., 206. és 221. §-ok) írják elő és ehhez képest lényeges eljárási szabálysértésnek kell minősíteni, azt, ha az első fokú bíróság a per elbírálásához szükséges bizonyítás felvételét mellőzte. Ilyen esetben, vagyis, ha az első fokú bíróság éppen a bizonyítás felvételének az elmulasztásával valósította meg az eljárási szabálysértést, akkor a hatályon kívül helyezést a Pp. 252. §-ának (2) bekezdésére kell alapítani. Viszont ha a nagyobb terjedelmű bizonyítás felvétele, illetőleg a bizonyítási eljárás nagyobb terjedelmű kiegészítése a fellebbezési eljárásban előadott tényekre vagy az itt bejelentett bizonyítékokra tekintettel válik szükségessé, a hatályon kívül helyezéssel kapcsolatban a Pp. 252. §-ának (3) bekezdését kell felhívni.

¹¹ A polgári perrendtartás magyarázata, Budapest, 1976., II. kötet 1166. old.

Az első fokú bíróság terhére ugyanis általában nem lehet megállapítani szabálysértést akkor, ha csupán a fellebbezési eljárásban felmerült körülmények indokolják a további bizonyítást.

Ez az elhatárolás a gyakorlatban következetesen nem érvényesül. A másodfokú bíróságok a hatályon kívül helyező végzéseikben számos esetben együtt hívják fel a 252. § (2) és (3) bekezdését.

A gyakorlatban vitás volt, hogy ha a Legfelsőbb Bíróság a törvényességi óvás folytán hozott határozatában a másodfokú bíróságot utasítja új eljárásra, ez olyan kötelező rendelkezés-e, amelyet a másodfokú bíróság félre nem tehet, illetőleg az új eljárás során szükséges bizonyítás felvételét átháríthatja-e az első fokú bíróságra?

A Legfelsőbb Bíróság ebben a kérdésben a következőképpen foglalt állást: Ha a Legfelsőbb Bíróság az ügyet a másodfokú bírósághoz utalja vissza, a másodfokú bíróság köteles ennek az utasításnak eleget tenni, de a reá irányadó, a fellebbezésre vonatkozó rendelkezések szerint. A hatályon kívül helyezés folytán ugyanis a másodfokú bíróság olyan helyzetbe kerül, mintha fellebbezés folytán folytatólagosan tárgyalná az ügyet. Ezt kifejezetten kimondja a Pp. 275. §-ának (2) bekezdése, amely mindkét fokú bíróság vonatkozásában akként rendelkezik, hogy a tárgyalás a Legfelsőbb Bíróság határozatának a felolvasásával kezdődik, de a továbbiakban a bíróság a reá nézve irányadó szabályok szerint jár el. A másodfokú bíróság tehát a Pp. 252. §-ának (3) bekezdése alapján hatályon kívül helyezheti az első fokú bíróság ítéletét a Legfelsőbb Bíróság által hozzá visszautalt ügyekben is, ha annak törvényes feltételei egyébként fennállásának (P. törv. IV. 20 634/1965., ÜK 1966/1.).

A Pp. 252. §-ának (3) bekezdésének alkalmazása esetén a hatályon kívül helyezést a másodfokú bíróság mindig csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg az ellenkérelem korlátai között mondhatja ki, ami megfelel a Pp. 253. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezésnek is. Nincs ugyanis semmi ok arra, hogy ilyenkor a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletének azt a részét is érintse, amelyre vonatkozóan fellebbezési támadás nincs, amelyben a felek megnyugodtak.

D)

A hatályon kívül helyező végzés tartalmát illetően a Pp. 252. §-ának (4) bekezdése azt írja elő, hogy *a végzésnek tartalmaznia kell az első fokú ítélet ismertetését, a hatályon kívül helyezés okait, továbbá az új eljárásra vonatkozó utasításokat.* Ezeket természetesen a végzés indoklásába kell belefoglalni, a végzés rendelkező része az első fokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezését és az utolsó fokú bíróságnak a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítását mondja ki. Ez a végzés szükségképpen rendelkező.

A hatályon kívül helyező határozat a perköltséggel kapcsolatban is tartalmazhat rendelkezést, ha a feleknek a fellebbezési eljárásban költsége merült fel. Ilyenkor azonban a másodfokú bíróság a 252. § (4) bekezdésében foglalt további rendelkezés értelmében az előtte lefolyt eljárás költségeinek összegét csupán megállapítja, a megállapított költség viselésének kérdésében pedig az első fokú bíróság az ítéletben vagy az eljárást befejező határozatában (Pp. 77. §) dönt. Ennek indoka az, hogy a hatályon kívül helyezés foly-

tán a per érdemben még nem dőlt el, és ezért nem lehet megállapítani azt, hogy kit kell a perköltség viselésére kötelezni.

A Legfelsőbb Bíróság PK 285. számú állásfoglalásának c) pontja szerint a másodfokú eljárás költségeit minden ügyben meg kell állapítani, s az első fokú bíróság csak a megállapított költség viselése tárgyában határoz. Az első fokú bíróság a per kimenetelének megfelelően az ellenfelet az egész megállapított költség vagy annak egy része viselésére kötelezheti. E körben kell figyelembe venni azt, hogy az ügyérték az eljárás folyamán valami okból (pl. a kereset leszállítása folytán) változott.

A Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiuma tanácselnöki értekezletének GKT 6/1974. számú állásfoglalása szerint gazdasági perben a fellebbezési bíróságnak, ha az első fokú bíróságot határozatának hatályon kívül helyezése mellett a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítja, határozatában a fellebbezési eljárás illetékét minden esetben meg kell állapítani azzal, hogy annak viselése felől az első fokú bíróságnak az eljárást befejező határozatában kell rendelkeznie.

A hatályon kívül helyezés kapcsán a *másodfokú bíróság* a Pp. 252. §-a (4) bekezdésének utolsó mondata értelmében azt is *elrendelheti, hogy a pert az első fokú bíróság másik tanácsa vagy azonos hatáskörű más bíróság tárgyalja*. A Legfelsőbb Bíróság PK 285. számú állásfoglalásának d) pontja szerint ha a másodfokú bíróság a Pp. 252. §-ának (4) bekezdése alapján elrendeli, hogy a hatályon kívül helyezés folytán az ügyet azonos hatáskörű más bíróság tárgyalja, más megyei bírósághoz tartozó helyi bíróságot nem jelölhet ki.

E)

A másodfokú bíróság a hatályon kívül helyező végzéssel a fellebbezést elintézi, az ügyet a maga részéről befejezi. Ez azonban nem jelenti a per befejezését, ellenkezőleg: a Pp. 252. §-a alapján történő hatályon kívül helyezéssel együtt jár az első fokú bíróságnak a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítása. Az újabb határozat hozatalára való utasítás — amennyiben az újabb határozaton érdemi határozatot értünk — csak feltételes: az első fokú bíróság csak abban az esetben köteles újabb érdemi határozatot hozni, ha ez a további eljárás eredményéhez képest indokolt. Nincs ugyanis akadálya annak, hogy a felek az újabb eljárásban a pert szüneteltessék, vagy egyezséget kössenek, sőt lehetséges a per megszüntetése is, amennyiben a megszüntetésnek valamely oka fennáll vagy utólag bekövetkezik.

A hatályon kívül helyezés után az eljárás tehát az általános szabályok szerint folyik tovább. Az előző eljárásban végzett perceseletek eredmények általában megtartják hatályukat és az új eljárásban sem hagyhatók figyelmen kívül. Ezért, ha a hatályon kívül helyezést megelőző eljárásban az alperes már érdemi ellenkérelmet terjesztett elő, akkor a bíróság az illetékességének hiányát — a kizárólagos illetékesség esetét kivéve — az újabb eljárásban sem veheti figyelembe, az ügy áttételének ilyen alapon tehát nem lehet helye (Veszprémi Megyei Bíróság, Pf. II. 20 100/1966., BH 1967/4, 5265; PJD III. 482.).

A peres felek az újabb eljárásban új tényeket adhatnak elő, új bizonyítékokra hivatkozhatnak. Nincs akadálya a felperes részéről keresetváltoztatásnak, új kereset indításának, az alperes részéről pedig viszontkereset emelés-

sének, amennyiben ezeknek a Pp. 146., illetőleg 147. §-aiban meghatározott feltételei fennforognak.¹² A felet az új eljárásban megilleti a perbehívás joga is, amellyel az első fokú eljárásban nem élt (LB Gf. III. 33 395/1973., BH 1975/11, 527; GPD I. 368.).

A törvény nem mondja ki kifejezetten azt, hogy az első fokú bíróság az újabb eljárásban a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező végzéséhez kötve van, egyéb rendelkezéseiből, továbbá a perorvoslat céljából és a másodfokú bíróság funkciójából azonban ezt kell megállapítani. A másodfokú bíróság végzésének — amint láttuk — egyebek között tartalmaznia kell az új eljárásra vonatkozó utasításokat, ebből pedig következik, hogy az első fokú bíróságnak ezeket az utasításokat követnie kell, mert különben azoknak nem volna semmi értelme. A másodfokú bíróság utasítása egyébként rendszerint bizonyos eljárási cselekmények elvégzésére (tájékoztatás a felek vagy harmadik személy irányában, az ügyész értesítése stb.), legtöbbször azonban bizonyítás felvételére vonatkozik. Így gyakran történik utasítás a másodfokú bíróság részéről a peres felek személyes meghallgatására, tanúk kihallgatására, iratok (hivatalos iratok, magánokiratok) beszerzésére stb. Ezeknek az utasításoknak az első fokú bíróság maradéktalanul eleget tenni tartozik, hacsak a további eljárás keretében a per nem vesz olyan fordulatot, hogy az elrendelt eljárási cselekmény teljességgel feleslegessé válik. Ez lehet a helyzet pl. keresetváltoztatás esetén vagy ha az állított tény vitás volta egyébként megszűnik.

Mindezt a Legfelsőbb Bíróság így foglalja össze: Az első fokú bíróság az újabb eljárásban a másodfokú bíróság bizonyítást elrendelő végzéséhez kötve van, és attól csak abban az esetben térhet el, ha az elrendelt bizonyítás feleslegessé válik (Eln. Tan. G. törv. 32 019/1977., BH 1978/7, 299; GPD II. 842.).

Az első fokú bíróság kötve van a másodfokú bíróság megállapításaihoz és állásfoglalásaihoz is. Az első fokú bíróságnak ezt a kötöttségét azonban nem szabad akként értelmezni, hogy az első fokú bíróság ezektől semmi körülmények között sem térhet el. A másodfokú bíróság megállapításai és állásfoglalásai ugyanis a határozata meghozatalakor rendelkezésre álló peranyagra támaszkodnak. Ezért, ha a további eljárás során új tények és új bizonyítékok alapján a másodfokú bíróság által megállapított tények megdőlnék, akkor az első fokú bíróság a tényállást megállapíthatja a másodfokú bíróság által alapul vett tényállástól eltérően is. Új tények és új bizonyítékok hiányában azonban az első fokú bíróság a másodfokú bíróság által mérlegelt bizonyítékokat másként nem értékelheti, mert ez a másodfokú bíróság megállapításaihoz való kötöttség sérelmével járna. A tényállás módosulásával tárgytalanná válhat a másodfokú bíróságnak az a jogi iránymutatása is, amely más tényálláshoz kapcsolódott, eltérő tényállást feltételezett.

Ezek összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy az első fokú bíróságnak a hatályon kívül helyező végzésben kapott utasításokat nem szabad mechanikusan kezelnie, hanem a hatályon kívül helyező végzést az újabb eljárásban felmerült adatok és bizonyítékok figyelembevételével kell érvényre juttatnia.

Az újabb eljárásban hozott ítéletében az első fokú bíróság az ügyet úgy bírálja el, mintha korábban ítéletet nem hozott volna, vagyis, az újabb ítélet

¹² Lásd ezzel kapcsolatosan Szentiványi Iván: Keresetváltoztatás, keresetfel-emelés az ismételt első fokú eljárásban c. cikkét a Magyar Jog 1966. évi 10. számában.

meghozatalánál a hatályon kívül helyezett ítélet megállapításai az első fokú bíróságot semmilyen vonatkozásban nem kötik. Miután pedig a hatályon kívül helyezés folytán a korábbi ítéletet jogilag nem létezőnek kell tekinteni, az újabb ítéletében a tényállást az első fokú bíróságnak ismételtén meg kell állapítania és helytelen a tényállás megállapítása helyett a korábbi ítéletben foglalt tényállásra vagy akár annak csupán egyes részeire is történő utalás.

Ebből következik, hogy az újabb eljárás során hozott ítélet ellen a fellebbezés korlátozva nincs és nincs jogi akadálya annak, hogy a fél az ítélet olyan megállapításait és rendelkezéseit is sérelmezze, amelyeket az előző ítélet elleni fellebbezésében nem kifogásolt.

Felmerül végül a kérdés, vajon a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezése után az újabb fellebbezés folytán eléje került ügyben kötve van-e a korábbi végzésében elfoglalt álláspontjához?

A Legfelsőbb Bíróság a P. IV. 22 623/1955. számú törvényességi határozatában helytelennek minősítette azt a nézetet, amely szerint a másodfokú bíróság nem térhet el korábbi állásfoglalásától, miután a törvény ilyen korlátozó rendelkezést nem tartalmaz és ez a törvény rendszeréből sem következik. Az igazságszolgáltatás biztonsága és komolysága feltétlenül megköveteli, hogy a fellebbezési bíróság ne térjen el a korábbi állásfoglalásától és a változatlanul maradó tényállásra ugyanazt a szabályt (jogtételt) alkalmazza. Ez azonban nem feltétlenül kötelező, és ha a másodfokú bíróság arról győződik meg, hogy korábbi állásfoglalása nem volt megfelelő, újabb döntésénél a helyesnek felismert álláspontot juttathatja kifejezésre és érvényre.

A Legfelsőbb Bíróságnak ez az állásfoglalása lényegében annak felismerésén alapul, hogy a hatályon kívül helyező végzés pervezető határozatnak minősül, melyhez a bíróság a Pp. 227. §-ának (2) bekezdése értelmében nincs kötve és amelytől a bíróság a későbbi eljárása során eltérhet.

IV.

A másodfokú bíróság ítéletei

A Pp. 253. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint *a másodfokú bíróság a fellebbezési tárgyalás alapján, ha nem a törvény megelőző rendelkezései szerint kell határozni, az ügy érdemében dönt.*

A per érdemében pedig a bíróság ítélettel határoz [Pp. 212. § (1) bek.].

A bírósági ítéleteket többféleképpen lehet osztályozni.

Az ítéleteknek ítéletekre, részítéletekre, közbenső ítéletekre és kiegészítő ítéletekre való felosztása a bírósági döntésnek a kereseti kérelemmel való összevetéséhez igazodik; ebben a vonatkozásban arról van szó, hogy az ítélet mennyiben meríti ki a keresetet (viszontkeresetet).

Az ítéletek további csoportosítása az ítéleti rendelkezés tartalma szerint történik és ennek alapján megkülönböztetünk megállapító (megállapítási), marasztaló (marasztalási) és jogalakító (jogalakítási) ítéleteket.

Osztályozhatjuk az ítéleteket a kereseti kérelem teljesítésétől függően és ezen az alapon lehet az ítélet helyt adó, vagy elutasító. A helyt adó ítélet teljesíti a kereseti kérelmet és annak értelmében dönt (megállapít, marasztal, jogot alakít), míg az elutasító ítélet annak kifejezése, hogy a bíróság a kere-

seti kérelmet nem teljesítette. A gyakorlatban sűrűn előfordul az ilyen vonatkozásban vegyes ítélet, vagyis az olyan, amely csak részben ad helyt a keresetnek, részben pedig elutasítja azt.

A másodfokú bíróság ítéleteit — ezeken a megkülönböztetéseken túlmenően — osztályozni lehet az első fokú ítélet ellen benyújtott fellebbezés eredményessége alapján és eszerint a másodfokú ítélet lehet:

a) helybenhagyó vagy

b) megváltoztató. A Pp. 253. §-ának (2) bekezdése értelmében *ha az első fokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ezt helybenhagyja, ellenkező esetben pedig az első fokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja, illetőleg közbenső ítéletet vagy részítéletet hoz.* — A másodfokú bíróság ítélete tehát a fellebbezés eredményessége szerinti osztályozás alapján is lehet vegyes jellegű, vagyis olyan, amely részben helybenhagyja, részben megváltoztatja az első fokú bíróság ítéletét.

A másodfokú bíróság a rendelkezésre álló peranyag alapján hozza meg ítéletét és ezért az első fokú bíróság ítéletének a megváltoztatása nem jelenti azt, hogy az első fokú ítélet megalapozatlan vagy törvénytörtő volt. Lehetséges, hogy csupán az alperesnek a fellebbezésében emelt és alaposnak bizonyult beszámítási kifogása folytán került sor az első fokú ítélet megváltoztatására: a marasztalás összegének leszállítására, esetleg a kereset elutasítására. A felperes követelését ilyen esetben az alperesnek az első fokú ítélet meghozatalát követően tett beszámítási nyilatkozata szüntette meg egészen vagy részben és az első fokú ítélet megváltoztatására ebből az okból kerül sor. De előfordulhat az is, hogy a másodfokú bíróságnak az alperes részéről az első fokú ítélet utáni teljesítését kell figyelembe vennie. Ilyen esetre vonatkozik a Legfelsőbb Bíróság Gf. II. 32 424/1975. számú ítélete: Ha a marasztalt alperes a fellebbezési eljárás során a marasztalási összeget igazoltan kifizette, az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 253. §-ának (2) bekezdése alapján meg kell változtatni és a keresetet el kell utasítani. Az eljárási illetéket ilyen esetben természetesen a fizetési késedelembe esett alperes terhére kell kiszabni.

Az első fokú bíróság ítéletének helybenhagyását illetően az ítélet rendelkező részének a helyessége (megalapozottsága, törvényessége) az irányadó. Az indokolás helytelensége nem akadályozza az első fokú ítélet helybenhagyását, és ilyenkor a helytelenségre a másodfokú bíróság csupán ítélete indokolási részében mutat rá. Ha azonban a fellebbezés közvetlenül az indokolás ellen irányul, a másodfokú bíróság az ítélete rendelkező részében határoz: ha az ítéleti indokolás vagy annak egy része ellen benyújtott fellebbezést alaposnak találja, a másodfokú ítélet rendelkező részében mellőzi a kifogásolt megállapítást vagy teszi meg a helyes megállapítást.

Ítéletet hoz a másodfokú bíróság, ha az első fokú ítéletet teljes egészében vagy fellebbezett részében felülvizsgálja és annak eredményéhez képest azt helybenhagyja, vagy egészben, illetőleg részben megváltoztatja.

Az ítélet hozatala nem jelenti azt, hogy a másodfokú bíróság minden kereseti (vizontkereseti) kérelem felől határozott, mert ítéletet hoz a másodfokú bíróság akkor is, ha:

a) az első fokú ítéletnek csak egyes részeit fellebbezték meg és ennek következtében a másodfokú bíróság felülvizsgálata csak a fellebbezett rendelkezésekre terjedt ki;

b) a részítéletet követően kerül sor ítélet hozatalára, amikor is a másodfokú bíróság szintén ítéletet hoz, ez azonban csak a részítélettel el nem

bírált kereseti kérelem vagy a kereseti kérelemnek a részítélettel el nem bírált része, illetőleg a viszontkereset vagy a beszámítási kifogás felől dönt.

A *részítélet* olyan ítélet, amelyben a bíróság csupán egyes kereseti kérelmeknek vagy a kereseti kérelemnek önállóan elbírálható egyes részei felől — esetleg a viszontkereset vagy a beszámítási kifogás mellőzésével — dönt [Pp. 213. § (2) bek.].

A másodfokú eljárásban a részítélet hozatalának lehetőségére a Pp. 253. §-ának (2) bekezdése utal.

A másodfokú bíróság a következő esetekben hoz részítéletet:

a) ha az első fokú bíróság részítéletet hozott és azt a másodfokú bíróság érdemben felülbírálja és ennek eredményeként az első fokú részítéletet helybenhagyja vagy megváltoztatja;

b) ha az első fokú bíróság ítéletet hozott, de a másodfokú bíróság érdemben csak egyes kereseti kérelmek vagy a kereseti kérelemnek önállóan elbírálható egyes részei felől dönt; a részítélet ilyenkor a Pp. 252. §-ának (2) vagy (3) bekezdései szerint hatályon kívül helyezést is tartalmaz az első fokú bíróság ítéletének azokra a rendelkezéseire, amelyek a másodfokú bíróság által érdemben el nem bírált kereseti (viszontkereseti) kérelmekre vonatkoznak. Ezekkel kapcsolatban a másodfokú bíróság a részítélet mellett egyéb pervezető határozatot is hozhat (pl. felfüggeszti a per tárgyalását, szünetelést engedélyez stb.).

Nem részítéletet, hanem ítéletet hoz a másodfokú bíróság, ha az első fokú ítéletnek a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg az ellenkérelem keretei között csupán egyes részeit bírálja felül érdemi határozattal.

A Legfelsőbb Bíróság szerint nem részítélet, hanem ítélet hozatalának van helye akkor, ha a másodfokú bíróság az egyik alperessel szemben az első fokú bíróság ítéletét érdemben bírálja el, míg a másik alperes vonatkozásában a pert megszüntetve, az ügy áttételét rendeli el. A Pp. 213. §-ának (2) bekezdéséből kitűnően ugyanis részítélet hozatalára akkor kerül sor, ha a bíróság egyes kereseti kérelmek vagy a kereseti kérelemnek önállóan elbírálható egyes részei felől dönt és a többi kereseti kérelem vagy a beszámítási kifogás eldöntése végett a tárgyalást el kell halasztani. A tárgyalás elhalasztására azonban nincs szükség, ha a másodfokú bíróság az érdemi döntés mellett az ügy áttételét rendeli el és miután az ügyet ezzel a maga részéről befejezte, a határozatát nem lehet részítéletnek tekinteni (P. törv. II. 20. 697/1982.).

Közbenső ítélet a jogalap és az összeg (mennyeiség) szerint elkülöníthető követelés iránt indított perben a jogalap fennállását előzetesen megállapítható bírósági ítélet [Pp. 213. § (3) bek.]

A másodfokú eljárásban a közbenső ítélet hozatalának lehetőségére a Pp. 253. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezés utal.

Közbenső ítéletet a másodfokú bíróság a következő esetekben hoz:

a) Ha az első fokú bíróság közbenső ítéletet hozott és azt a másodfokú bíróság helyesnek találja, akkor az első fokon hozott közbenső ítéletet ugyancsak közbenső ítélettel helybenhagyja.

b) Ha az első fokú bíróság ítéletet vagy részítéletet hozott, a másodfokú bíróság azonban az ítélettel vagy részítélettel elbírált követelés tekintetében csupán a jogalap fennállását állapítja meg. Ennek esetei:

ba) Ha az első fokú bíróság a keresetnek egészen vagy részben helyt adott és a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét (részítéletét) közbenső íté-

lettel akként változtatja meg, hogy a követelésnek csupán a jogalapját állapítja meg;

bb) sor kerülhet azonban közbenső ítélet hozatalára az első fokú bíróságnak a keresetet elutasító ítélete felülvizsgálata során is, amikor a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét megváltoztatja és a követelés jogalapjának a fennállását közbenső ítélettel megállapítja.

Kiegészítő ítéletet a másodfokú bíróság akkor hoz, ha nem rendelkezett olyan kérdésről, amelyről rendelkeznie kellett volna. Nem hozhat azonban a másodfokú bíróság kiegészítő ítéletet olyan kereseti kérelem tekintetében, amelyet az első fokú bíróság nem bíralt el (LB Eln. Tan. G. törv. 32 002/1978., BH 1978/5, 217; PJD II. 843.).

V.

A másodfokú bíróság felülvizsgálatának keretei

A Pp. nem csupán az első fokú bíróság érdemi döntésének szab korlátokat, amikor kimondja, hogy a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetőleg az ellenkérelmen (215. §), hanem a másodfokú bíróság felülvizsgálatának kereteit is meghatározza és ezek a keretek egyben a másodfokú bíróság döntésének a korlátait foglalják magukban. A törvény 253. §-ának (3) bekezdése ezzel kapcsolatosan a következőképpen rendelkezik:

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és az ellenkérelem korlátai között (247. §) változtathatja meg, e korlátok között azonban a perben érvényesített jogi, illetőleg az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyekben az első fokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott.

A Pp.-nek ez a rendelkezése a rendelkezési elv megnyilvánulása, de hozzátehetjük, hogy nem szükségképpen folyománya a rendelkezési elvnek. A rendelkezési elv ugyanis érvényesülhet a másodfokú bíróság döntésére vonatkozó ilyen korlátozás nélkül is. Így pl. a rendelkezési elv a szovjet polgári eljárásban is érvényesülő alapelv, jóllehet a Szovjetunió és a Szövetségi Köztársaságok polgári eljárásának Alapjai szerint a fellebbezési eljárásban az ügynek az elbírálása során a bíróság a fellebbezéssel vagy óvással megtámadott ítélet vagy végzés törvényességét és megalapozottságát nemcsak a jogorvoslattal megtámadott részében vizsgálja felül, hanem a jogorvoslattal meg nem támadott részeiben is, úgyszintén a fellebbezéssel nem élő személyek vonatkozásában is. A bíróság nincs kötve a fellebbezés vagy az óvás indokaihoz és köteles az ügyet egész terjedelmében megvizsgálni (45. cikkely).¹³

A másodfokú bíróság döntésének kereteit tehát mindenekelőtt a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem határozza meg. Ezért, ha pl. a felperes az 5000 forintot meghaladó kereseti követelését elutasító első fokú ítéleti rendelkezés ellen nem fellebbezett, akkor az alperes fellebbezése alapján az első fokú ítéletben meghatározott marasztalási összeg nem emelhető fel akkor sem, ha a másodfokú bíróság többet találna a felperes javára megítélhetőnek; vagy ha az 5000 forint megfizetésére kötelezett alperes csak a 2000

¹³ A Szovjetunió polgári törvényhozásának alapjai és polgári eljárásának alapja, Budapest, 1962., 123. old.

forintot meghaladó marasztalását sérelmezi, akkor a marasztalási összeget 2000 forint alá leszállítani nem lehet.

A másodfokú bíróság megváltoztatási jogkörének ez a korlátozása az ún. *reformatio in pejus* tilalmát¹⁴ jelenti, vagyis: az első fokú ítéletet a fellebbező fél hátrányára nem lehet megváltoztatni, ha az ellenfél az ítéletnek a fellebbező fél javára szóló részét fellebbezéssel vagy csatlakozó fellebbezéssel nem támadta meg.

A másodfokú bíróság döntését másrésről a fellebbezési ellenkérelem korlátozza. Előfordulnak ugyanis olyan esetek, amikor a fellebbező fél ellenfele sem ellenzi az első fokú ítéletnek — legalább is bizonyos mértékig — a fellebbező fél javára történő megváltoztatását, akár az első fokú ítéletnek valamely felismert számítási hibájára tekintettel, akár az első fokú ítélet meghozatala után bekövetkezett valamely tény alapján. Az ilyen ellenkérelmet — hacsak az a fél méltányos érdekeivel nyilvánvalóan ellentétben álló joglemondást vagy jogelismerést nem tartalmaz (Pp. 4. §) — a másodfokú bíróság szintén köteles figyelembe venni. Ezért, ha pl. a 2000 forintot felüli keresetével elutasított felperes fellebbezésére az alperes 3000 forintot elismer, vagy pedig a 3000 forintos marasztalás ellen fellebbező alperes ellenfele a fellebbezési tárgyaláson kijelenti, hogy a marasztalásnak 2000 forintra történő leszállítását nem ellenzi, az ilyen ellenkérelmet, illetőleg nyilatkozatokat a másodfokú bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül, hanem döntését azokkal összhangban kell meghoznia.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az ellenkérelem hiánya nem jelenti a fellebbezési kérelem teljesítéséhez való hozzájárulást és ezért nem akadályozza az első fokú ítélet helybenhagyását.

A másodfokú bíróság döntésének a korlátozása — amint láttuk — általában a hatályon kívül helyezésnél is élvényesül. A Pp. 252. §-ának (3) bekezdése szerint ugyanis, ha a bizonyítási eljárásnak nagyterjedelmű vagy teljes megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges, anélkül, hogy ugyanezen törvényszakas (1) és (2) bekezdéseiben foglalt feltételek fennállnának, a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét mindenkor csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és az ellenkérelem korlátai között helyezheti hatályon kívül és az első fokú bíróságot csupán ebben a keretben utasíthatja a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára.

A másodfokú bíróság az ítéletében, illetőleg a hatályon kívül helyező végzésében utal arra, hogy az első fokú ítéletnek mely részeit vonta felülvizsgálata körébe. A másodfokú bíróságok az erre vonatkozó utalásokat általában a határozat rendelkező részébe veszik fel „az első fokú bíróság ítéletének fellebbezéssel nem támadott részét nem érinti” vagy „érintetlenül hagyja” kifejezésekkel. Az ilyen hivatkozásnak a rendelkező részbe való felvétele azonban nemritkán még a gyakorló jogász számára is különösen, a nem jogász számára pedig egyenesen érthetetlenül hangzik, és ezért helyesebb az a gyakorlat, amely a határozat közérthető megfogalmazásának követelményét tartva szem előtt, az ilyen kitételeket a határozat rendelkező részéből — a lehetőség szerint — mellözi, és csupán a határozat indoklásában bocsátja

¹⁴ A *reformatio in pejus* tilalma tehát nemcsak a büntető eljárásban érvényesül. Sőt kifejlődését tekintve éppen a polgári eljárásban jelent meg. Lásd erről Richter Béla: A „*reformatio in pejus*” tilalma a polgári perben c. értekezése a Jog c. folyóirat 1937. évi 2. számában.

előre, vagy annak végén jegyzi meg, hogy a felülvizsgálata az első fokú határozat milyen részeire terjed ki, illetőleg, hogy a másodfokú bíróság fellebbezés hiányában mely részek felülvizsgálatát mellőzte.

* * *

A másodfokú bíróság döntésének korlátaira vonatkozó szabály alól több irányú kivételt találunk.

a) A per megszüntetése esetében a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét teljes egészében vagy abban a részében, amelyre a megszüntetése oka fenn áll, hatályon kívül helyezi [Pp. 251. § (1) bek.]. Ez hatályon kívül helyezés — amellyel a II. fejezetben foglalkoztunk — a fellebbezési kérelemtől, illetőleg az ellenkérelemtől függetlenül történik.

b) Ha az első fokú bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva vagy az ítélet hozatalában kizárt bíró vett részt, a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét a fellebbezési kérelemre, illetőleg az ellenkérelemre tekintet nélkül köteles hatályon kívül helyezni [Pp. 252. § (1) bek.]. Ezt az esetet a III. fejezet A) alatti részében tárgyaltuk meg.

c) Ha az első fokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt a tárgyalás megismétlése, illetőleg kiegészítése szükséges, a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét a fellebbezési kérelem, illetőleg az ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül hatályon kívül helyezheti [Pp. 252. § (2) bek.]. Az ehhez a rendelkezéshez fűződő bírói gyakorlatot a III. fejezet B) alatti részében ismertettük.

d) A Pp. 389. §-ának (3) bekezdése szerint ha gazdasági ügyben (egyesített ügyekben) több felperes vagy alperes vett részt és az ügy egységesen bírálható el, az egyik fél vagy a beavatkozó által — az ítélet őt érintő része ellen — benyújtott fellebbezés alapján a másodfokú bíróság az ítélet meg nem támadott, de azzal összefüggő rendelkezéseit is felülbírálhatja.

Ezt a szabályt Újlaki László a perökönómiai szempontok mellett azzal a közérdekkel magyarázza, amely a szocialista szervezetek közötti szerződéses kapcsolatok által létesített jogi kapcsolatokból keletkezett jogviták mielőbbi rendezéséhez fűződik.¹⁵

A törvény rendelkezésének alkalmazási köre egyébként nem korlátozódik a szerződéses jogviszonyból származó jogvitákra: a törvény szövege a per tárgyára utalást nem tartalmaz és ebből következik, hogy rendelkezése bármely gazdasági perben hozott ítélet esetében alkalmazásra kerülhet. A végzés elleni fellebbezés elintézésénél viszont e szabály alkalmazásának nincs helye.

e) A Pp. 253. §-ának a III. Ppn. 41. §-ával kiegészített (3) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint *a másodfokú bíróság a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és az ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül határoz a le nem rótt illeték, valamint az állam által előlegezett és meg nem térült költség megfizetéséről.*

A Legfelsőbb Bíróság már az Áf. IV. 22 771/1953. számú határozatában kimondotta, hogy az eljárási illeték kiszabásának helyességét közületi perekben a fellebbezési bíróságnak hivatalból kell vizsgálnia (BH 1954/1, 169.). Ez a jognyelv — helyes értelmezés szerint — nem csupán közületi perekben, hanem más perekben is irányadó volt. A gyakorlatban mindazonáltal bizonyta-

¹⁵ A polgári perrendtartás magyarázata, Budapest, 1976., II. kötet 1745. old.

lanságot okozott a jogszabályi rendezés hiánya és — amint erre a III. Ppn. 41. §-ának az indokolása rámutat — problémát okozott, hogy a szóban forgó kérdésben milyen megoldást kell alkalmazni, miután az állam részéről ebben a vonatkozásban nem volt perorvoslat. Ezt a bizonytalanságot minden perre és eljárásra kiterjedően az új jogszabály mindenesetre eloszlatta.

A Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiuma tanácselnöki értekezletének 2/1974. számú állásfoglalása szerint a Pp. 253. §-ának (3) bekezdését kiegészítő szabálynak különös jelentősége van a gazdasági perekben, amelyekben az illetéket nem kell leróni és illetékfeljegyzési jog sincs, hanem az eljárási illeték viseléséről a Pp. 386. §-ának (1) bekezdése értelmében a bíróságnak az eljárást befejező határozatában kell rendelkeznie. A másodfokú bíróság a fellebbezési kérelem és az ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül változtathatja meg az első fokú bíróság határozatának az illetékre vonatkozó részét, amennyiben az illeték viselésére kötelezett felet az első fokú bíróság a jogszabály szerint járó illeték összegénél kisebb mértékben marasztalta.

Megváltoztathatja természetesen a másodfokú bíróság az első fokú határozatot a fellebbezési kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül akkor is, ha az első fokú bíróság az illeték kiszabását jogszabálysértéssel mellőzte (LB Gf. VIII 31 964/1974., BH 1975/6, 288; GPD I. 984.).

Bár a tanácselnöki értekezleti állásfoglalás nem említi, a dolog természeténél fogva a szabály fordítottan is érvényesül, vagyis az eljárási illeték megtérítésére kötelezett fél javára is megváltoztatható a megtérítés aránya, illetőleg összege, sőt mellőzhető az illeték kiszabása. Az állam ugyanis nem tart igényt nagyobb összegű illetékre, mint amennyit részére a szervei által kibocsátott jogszabályok biztosítanak.

f) Végül a fellebbezési kérelmen való túlterjeszkedésnek sajátos esete az, amikor az egyik pertárs fellebbezése folytán a másodfokú bíróság a fellebbező fél olyan pertársra javára is megváltoztathatja az első fokú ítéletet, aki a maga részéről az első fokú ítélet ellen nem élt fellebbezéssel. A Pp. 52. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis az 51. § a) pontja szerinti pertársaság esetében, vagyis amikor a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el, vagy ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne, bármely pertárs cselekményei — az egyezséget, az elismerést és a jogról való lemondást kivéve — arra a pertársra is kihatnak, aki valamely határidőt vagy cselekményt elmulasztott, feltéve, hogy mulasztását utóbb nem pótolta. Ezzel a szabállyal áll összefüggésben a Pp. 228. §-ának (3) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, amelynek értelmében az egyik pertárs fellebbezésének hatálya csak az 51. § a) pontja esetében terjed ki. Ezekből a rendelkezésekből az következik, hogy a másodfokú bíróság a fellebbezéssel nem élő pertársra vonatkozó ítéleti rendelkezést is megváltoztathatja.

Ez a szabály hasonlít a d) alatt említett szabályhoz. Közülük a most tárgyalt szabály az általános szabály, míg a Pp. 389. §-ának (3) bekezdése csak a gazdasági perekben érvényesülő különleges rendelkezés. Hasonlóság közöttük az, hogy mindkét szabály pertársaságot feltételez, vagyis azt, hogy a felperesi vagy az alperesi, esetleg mindkét oldalon több fél álljon perben. Lényeges különbséget jelent viszont az, hogy amíg az általános szabály csak a Pp. 51. §-ának a) pontja szerinti pertársaság esetén alkalmazható, a gazdálkodó szervek pereiben ez feltételként nem szerepel. További eltérés az is, hogy amíg a megváltoztatási lehetőség az általános szabály szerint csak a

nem fellebbező pertárs javára áll fenn, addig gazdasági perekben az ítéletet a másodfokú bíróság a nem fellebbező pertárs terhére is megváltoztathatja.

* * *

Bár jogszabály korábban nem mondotta ki, az ítélezési gyakorlatban régóta érvényesült az az elv, amely szerint a fellebbezési kérelmet — éppen úgy, mint általában az egyéb perbeli kérelmeket és nyilatkozatokat — nem szó (betű) szerinti jelentésük, hanem tartalmuk szerint kell elbírálni. Az erre vonatkozó jogszabály hiányát a III. Pp. 2. §-a pótolta, amely a Pp. 3. §-ának (1) bekezdését azzal a rendelkezéssel egészítette ki, hogy a bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.

Az első fokú bíróság ítéletének teljes megváltoztatása iránti kérelem magában foglalja a részleges megváltoztatás iránti kérelmet is.

A kereset teljes elutasítására irányuló fellebbezési kérelem magában foglalja a kötbér mérséklése iránti kérelmet is, ezért a kötbér mérséklésének feltételei erre irányuló külön kérelem nélkül is vizsgálhatók (LB. Pf. I. 21 006/1969., BH 1970/10, 6531; PJD IV. 740.).

A jogalap elleni fellebbezés kihat az összecszerűsége, a marasztalási összeg tehát csupán a jogalapot sérelmező fellebbezés folytán is mérsékelhető.

Ennek megfelelően a közös tulajdonnak megváltás útján történő megszüntetését elrendelő ítélet ellen a megváltás miatt benyújtott fellebbezés — mint több a kevesebbet — magában foglalja a megváltási ár sérelmezését is. Adott esetben az első fokú bíróság a házingatlanon fennálló közös tulajdont úgy szüntette meg, hogy a felperes 1/4 tulajdoni illetőségét a házban lakó alperesek tulajdonába adta. Az ítélet ellen fellebbező felperes a fellebbezési tárgyaláson kijelentette, hogy a tulajdonához ragaszkodik, az összecszerűség kérdésében nem kíván külön nyilatkozni, mert nincs eladási szándéka. A másodfokú bíróság észlelte, hogy az első fokú bíróság a PK 10. számú állásfoglalással ellentétben a házat be nem költözhető állapot szerint értékelte, az első fokú bíróságnak a megváltási árra vonatkozó döntését ennek ellenére nem változtatta meg, mert a felperes az első fokú ítélet ezzel kapcsolatos részét nem fellebbezte meg.

A Legfelsőbb Bíróság a P. törv. II. 21 002/1969. számú határozatában tévesnek minősítette a másodfokú bíróság álláspontját. Okfejtése szerint a felperesnek az a nyilatkozata, hogy az ingatlanilletőségét nem kívánja eladni, okszerűen csak akként értelmezhető, hogy a közös tulajdon megszüntetését ellenezte, vagyis kérelme a közös tulajdon megszüntetésére irányuló viszontkereset elutasítására irányult. A jogalap elleni fellebbezési támadásban pedig a mennyiségi (összecszerűségi) kérdések kifogásolása is benne foglaltatik. Ennek megfelelően a közös tulajdon megszüntetésére irányuló viszontkereset teljesítésének az ellenzése a közös tulajdon megszüntetésével összefüggő mennyiségi (összecszerűségi) kérdésekre vonatkozó döntés támadására is kiterjed. Tévedett ennél fogva a másodfokú bíróság, amikor a megváltási ár vizsgálatát az ezt érintő fellebbezési támadás hiányára hivatkozással magától elhárította (BH 1970/12, 6608; PJD IV. 55.).

Az első fokú ítéletnek a kereseti fő követelést érintő döntése elleni fellebbezés alapján az ítélet a mellékkövetelésre, a teljesítési határidőre és a

perköltségre vonatkozó részeiben is módosítható a fellebbező fél javára. Ezért pl. az alperesnek csupán a marasztalási összeget sérelmező fellebbezése alapján az alperes kamatfizetési kötelezettsége megszüntethető, az őt terhelő perköltség összege leszállítható vagy annak fizetése alól az alperes mentesíthető és részére részletfizetési kedvezmény is adható. Hasonlóképpen a marasztalási összeg felemelése esetén arányosan felemelhető a perköltség mértéke, jóllehet a fellebbező fél külön ilyen irányú kérelmet esetleg nem terjesztett elő.

A másodfokú bíróság tévesen mellőzte az ügygondnoki díjra vonatkozó első fokú ítéleti rendelkezés felülvizsgálatát azon az alapon, hogy a felperes ezt a rendelkezést külön nem támadta. A felperes részéről a kereset elutasítása miatt benyújtott fellebbezés ugyanis az elutasítás folyamánként a felperest a perköltség viselésére vonatkozó rendelkezés megtámadását is magában foglalja és ezért nem lett volna akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság az első fokú ítéletnek ezt a rendelkezését megváltoztassa és a jogszabálynak megfelelő döntést hozzon (LB P. törv. II. 20. 418/1978.).

* * *

A másodfokú bíróság döntésének a szóban forgó korlátozása nem jelenti a fellebbezési kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem indokaihoz való kötöttséget, vagyis: a másodfokú bíróság nincs kötve a felek által felhozott indokokhoz. Ezért az első fokú bíróság ítélete — a felek okfejtéseire tekintet nélkül, akár az első fokú bíróságtól eltérő indokokból is — helybenhagyható vagy megváltoztatható.

* * *

A másodfokú bíróság a Pp. 253. §-ának (3) bekezdése értelmében a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátai között az érvényesített jog, valamint az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyekben az első fokú bíróság nem tárgyalta és nem határozott.

Ennek a rendelkezésnek az alkalmazása szempontjából kérdéseken egyrészt a felperes keresetének, másrészt az alperes védekezésének a ténybeli és jogi megalapozására felhozott tényállítások és kérelmek kapcsán döntést igénylő kérdéseket értjük. Így pl. ha az alperesnek azzal a védekezésével, hogy a felperes követelése elévült, az első fokú bíróság nem foglalkozott, ez nem lehet akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság az elévülés kérdésével foglalkozzék és abban állást foglaljon. Vagy ha az első fokú bíróságnak azt a megállapítását, hogy a felperes az apaság védelmének megdöntésére irányuló keresete benyújtásával a Csjt. 43. §-ának (5) bekezdéséhez képest el- késett, a másodfokú bíróság nem teszi magáévá, ez utóbbi nincs elzárva attól, hogy a kereset érdemében tárgyaljon, vagyis tényállást állapítson meg és határozzon abban a kérdésben, vajon a gyermeknek a vélelmezett apától való származása kizárt-e, jóllehet ezzel a kérdéssel az első fokú bíróság éppen a kereset elkésztésével kapcsolatos jogi álláspontja folytán nem foglalkozott.

Hasonlóképpen foglalkozhat a másodfokú bíróság az első fokú bíróság által nem tárgyalta bizonyítási stb. kérdésekkel. Így a beszámítási kifogás el- bírálásán a másodfokú bíróság részéről történt elmulasztását kifogásolta

a Legfelsőbb Bíróság a P. törv. II. 20. 789/1974. számú határozatában, amelyben törvénysértőnek nyilvánította a másodfokú bíróságnak azt az eljárást, hogy az alperes beszámítási kifogásával nem foglalkozott, annak elbírálását magától elhárította és külön perre utalta. A beszámítási kifogás ugyanis a perbeli védekezésnek hatásos módja, a kereset elutasítására is vezethet. A beszámítási kifogást ennél fogva a másodfokú bíróságnak akkor is el kell bíráltni, ha az első fokú bíróság ebben a kérdésben nem határozott (BH 1974/4, 304; PJD VI. 716.).

Nem határozhat viszont a másodfokú bíróság a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint olyan kereseti kérelem tárgyában, amelyet az első fokú bíróság nem bírált el (G. törv. Eln. Tan. 32 002/1977., BH 1978/5, 217; BPD II. 843.). Solt Kornél ebből helyesen vonja le azt a következtetést, hogy a másodfokú ítékezés korlátaiként nemcsak a fellebbezési kérelem és az ellenkérelem jönnek figyelembe, hanem korlátokat jelent a másodfokú döntés számára az első fokú ítélet keretei is.¹⁶ Így pl. a részítélet felülvizsgálata csak a részítélettel eldöntött kereseti kérelmek vonatkozásában lehetséges, el nem bírált kereseti kérelmek tárgyában a másodfokú bíróság nem határozhat.

* * *

A másodfokú bíróság felülvizsgálatának problémaköréhez tartozik a Pp. 254. §-ának (1) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, amely szerint *a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletével együtt a per folyamán hozott egyéb határozatokat is felülbírálja, kivéve azokat, amelyek ellen fellebbezésnek egyáltalán nincs helye, vagy amelyek külön fellebbezéssel támadhatók meg.*

Határozatokon ebben a vonatkozásban csak végzéseket kell értenünk. Egyébként a törvény néhány helyen maga is utal a per során hozott határozatnak az ügy érdemében hozott ítélet elleni fellebbezés keretében történő felülbírlására. Így a Pp. 18. §-ának (4) bekezdése értelmében a bíró kizárásának megtagadása miatt panaszt csak abban a fellebbezésben lehet tenni, amely az ügy érdemében hozott határozat ellen irányul. További hasonló utalások találhatók a Pp. 110. §-ának (2) bekezdésében és a Pp. 162. §-ának (1) bekezdésében.

A per során hozott határozatok ilyen felülvizsgálata — amennyiben azok tévesek voltak — nem a határozat alakszerű megváltoztatását eredményezi, hanem a helytelenséget a másodfokú bíróság a fellebbezés elbírálásánál veszi figyelembe. Így pl. ha a bíró kizárását a bíróság tévesen tagadta meg és az a bíró az ítélet meghozatalában részt vett, akkor a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét a Pp. 252. §-ának (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezi és az első fokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítja. Vagy ha az első fokú bíróság a már elrendelt bizonyítás mellőzésére vonatkozóan végzést hozott és a másodfokú bíróság a bizonyítást szükségesnek tartja, akkor elrendeli a bizonyítás felvételét, — esetleg az első fokú bíróság ítéletének a Pp. 252. §-ának (3) bekezdése alapján történő hatályon kívül helyezésével.

* * *

¹⁶ A másodfokú ítékezés korlátai a polgári perben (Jogtudományi Közlöny, 1966. évi 8–9. szám.

Végül gyakorlati tapasztalatok alapján arra kívánunk rámutatni, hogy a másodfokú bíróság felülvizsgálati jogkörének korlátozása egyes esetekben visszás következményekhez vezet, amennyiben azt eredményezi, hogy az első fokú bíróság ítéletének nyilvánvalóan törvénysértő részei hatályukban maradnak, mert a másodfokú bíróság — kötve lévén a fellebbezési kérelemhez és az ellenkérelemhez — akkor sem érintheti az első fokú ítélet nem fellebbezett részét, ha annak helytelenségéről meg van győződve. Ezáltal a felülvizsgálat korlátaira vonatkozó szabály ellentétbe kerül a Pp. 1. §-ának azzal az elvi kijelentésével, amely szerint a polgári perrendtartás célja a bíróság elé tartozó jogvitáknak az igazság alapján történő biztosítása.¹⁷

A jelenlegi szabályozás mellett azt hozzák fel, hogy semmi szükség nincs azoknak az első fokú ítéleti rendelkezéseknek a megváltoztatására, amelyekben a felek megnyugodtak. Ez általában így is van, de nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a fellebbezés elmaradása sok esetben nem is a szoros értelemben vett megnyugvásra, illetőleg az ítélet helyeslésére vezethető vissza, hanem inkább a jogban való járatlanság vagy a pereskedésbe való belefáradás következménye. Tekintetbe kell venni továbbá azt is, hogy a törvénysértő ítéleti rendelkezés fenntartása fontos társadalmi érdekeket sérthet, ezen kívül a felek viszonylatában is bonyodalmakhoz vezet. Néhány példa: A közös tulajdon megszüntetése iránti perben kötött egyezséget jóváhagyó végzésnek csak a perköltségre vonatkozó rendelkezése ellen fellebbeznek és megállapítható, hogy az egyezség jogérvényes létrejöttéhez szükséges államigazgatási engedélyt (jóváhagyást) nem szerezték be vagy az ingatlan tulajdonjogát érintő rendelkezéseket tettek az elidegenítési és terhelési jog tilalom jogosultjának hozzájárulása nélkül. — Két alperes közül az első fokú bíróság azt marasztalja, akivel szemben a keresetet el kellett volna utasítani és azzal szemben utasította el a keresetet, akit a másodfokú bíróság álláspontja szerint marasztalni kellett volna: majd amikor a marasztalt alperes fellebbezése sikeres lesz, a felperes nyilvánvaló kártérítési követelése megítéletlen marad, mert a felperes megelégedvén az egyik alperes marasztalásával, az ítéletet a másik alperes terhére nem fellebbezte meg. — Nem változtatható meg a devizajogszabályba ütköző vagy az apaság vélelmét megalapozatlanul megdöntő ítéleti rendelkezés, ha az ítéletnek csak a perköltség viselésére vonatkozó rendelkezése ellen nyújtanak be fellebbezést.

Ilyen esetekben a törvénysértés és a megalapozatlanság csak törvényességi óvás útján orvosolható, holott megfelelő szabályozás esetén a másodfokú bíróság maga tehetné meg a szükséges intézkedéseket az orvoslás érdekében.

Az előadódó visszásságok a törvény olyan módosításával lennének megszüntethetők, hogy a másodfokú bíróság „fontos okból” vagy „kivételes esetben” megváltoztathatná az első fokú bíróság ítéletének nem fellebbezett részét is.

¹⁷ Hartai László úgy tekinti a másodfokú bíróság felülvizsgálatának korlátozására vonatkozó szabályt, mint amely a Pp. 1. §-a szerinti követelménynek, az igazság érvényesülésének határát szab. (Az igazság érvényre juttatásának problémái a polgári perben. Jogtudományi Közlöny, 1971. évi 6. szám.

A másodfokú határozatok tartalma

A Pp. 239. §-a értelmében a 220—223. §-oknak a határozatok tartalmára vonatkozó rendelkezéseit a másodfokú bíróság határozataira is alkalmazni kell. Többsétként jelentkezik, hogy a Pp. 254. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint az *eljárást befejező határozatban az első fokú bíróságot meg kell nevezni, és ügyszámát is fel kell tüntetni*. Ezt a rendelkezést a III. Ppn. 42. §-a az eljárás egyszerűsítésének érdekében azzal egészítette ki, hogy *ha a másodfokú bíróság az első fokú ítéletet indokai alapján hagyja helyben, a másodfokú ítélet indoklásában csupán erre a körülményre kell utalni*.

Megjegyezzük, hogy az ügyszám feltüntetése valójában nem elegendő, az ügyszám mellett sorszám szerint fel kell tüntetni azt az első fokú határozatot, amely a másodfokú bíróság felülvizsgálatának tárgyául szolgált. Ha pedig ugyanazon sorszám alatt az első fokú bíróság több határozatot hozott, pl. a tárgyalási jegyzőkönyv szakértői díjat megállapító, továbbá egyezséget jóváhagyó vagy egyéb végzést is tartalmaz, akkor a sorszám mellett meg kell jelölni tárgya szerint is azt a végzést, amelynek felülvizsgálatára a másodfokú bíróság határozata vonatkozik.

A másodfokú ítéletek szokásos indokolása általában az, hogy a másodfokú bíróság tömören összefoglalja a jogvita lényegét, vagyis a tényállást és az első fokú bíróság döntését, majd a fellebbezés(ek)e(t) és az ellenkérelm(ek)et ismerteti. Az ítélet további szerkesztése a fellebbezési támadásoktól függ. Ha a fellebbezés a tényállást támadja, a másodfokú bíróságnak nyilatkoznia kell abban a tekintetben, hogy az első fokú bíróság által megállapított tényállást megalapozottnak tartja-e vagy azt módosítania, illetőleg kiegészítenie kellett, és ennek okát is kell adnia.

A másodfokú bíróságnak is foglalkoznia kell azzal, hogy az első fokú határozatot milyen jogszabályok alapján találta helyesnek, illetőleg, hogy milyen jogszabályok tesznek szükségessé az első fokú bíróságétól eltérő döntést.

A másodfokú bíróságnak is ki kell térnie azokra az okokra, amelyek alapján a további bizonyítást mellőzte vagy egyéb kérelmet nem teljesített.

A III. Ppn.-nek azt a rendelkezését, amely szerint a másodfokú bíróság az első fokú ítéletet helyes indokaira utalással is helybenhagyhatja, a másodfokú bíróságok nem ritkán helytelenül alkalmazzák, ilyen utalásnak ugyanis csak akkor lehet helye, ha a fellebbezési eljárás adatai semmi újat nem tartalmaznak a fellebbezés érveit az első fokú bíróság ítélete kimerítette.¹⁸

A másodfokú bíróság ítéletének indoklása különösen jelentős, mert ez az ítélet zárja le a felek jogvitáját, a döntésnek ennél fogva meggyőzőnek kell lennie.

Az alábbiakban a másodfokú ítélet indoklását érintő legfelsőbb bírósági határozatokat ismertetünk.

A másodfokú bíróság nincs kötve az első fokú bíróság által megállapí-

¹⁸ Jaszovszky László az ítéletszerkesztés egyszerűsítésével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a tömör, lényegre törő indoklási forma nem eredményezhet felületességet. (A fellebbezési eljárással kapcsolatban felmerülő problémák, Magyar Jog, 1974. évi 3. szám).

tott tényálláshoz, önállóan mérlegelheti az első fokú bíróság által lefolytatott bizonyítás eredményét, de meg kell indokolnia, hogy a bizonyítékok mérlegelésénél mit vett irányadónak, milyen bizonyítékokat miért mellőzött és mely ténykörménynt vagy mely tény hiányát találta döntően alkalmasnak arra, hogy az első fokú bíróság ítéletét megváltoztassa. A másodfokú bíróság azonban az indokolási kötelezettségének ezekben a vonatkozásokban nem tett eleget P. törv. II. 21 008/1971.).

A másodfokú bíróság nem indokolta meg, hogy miért mellőzte az alperes által felajánlott bizonyítást, így indokolási kötelezettségének nem tett eleget. A Pp. 254. §-ában foglalt az a rendelkezés, amely lehetőséget ad az első fokú bíróság ítéletének indokai alapján való helybenhagyására, a másodfokú bíróságot nem menti fel annak megindokolására vonatkozó kötelezettsége alól, hogy a fellebbezésben előadott új tényeket miért hagyta figyelmen kívül, továbbá a felajánlott bizonyítást miért mellőzte (P. törv. II. 20 930/1978.).

A pervita eldöntése szempontjából jelentősége van az alperes fellebbezésében előadott védekezésnek és ezért helytelen a másodfokú bíróság eljárása, amely ezzel a védekezéssel nem foglalkozott és nem jelölte meg azokat az okokat, amelyek miatt ezt a védekezést nem tekintette alaposnak (Eln. Tan. P. törv. 21 296/1972., BH 1973/1, 16; PJD VI. 174.).

A másodfokú bíróság lényeges eljárási szabálysértést követett el azzal, hogy a bíróság kiszabására vonatkozó döntés helyben hagyásánál indokolási kötelezettségének nem tett eleget (P. törv. IV. 20 551/1969., BH 1970/5, 6396; PJD IV. 555.).

VII.

A másodfokú határozat közlése

A másodfokú bíróság határozatának közlésére az általános szabályozástól (Pp. 219. §) részben eltérő szabályok érvényesülnek.

A Pp. 254. §-ának (4) bekezdése szerint *a másodfokú eljárást befejező határozatot a felekkel kézbesítés útján az első fokú bíróság közli; a másodfokú bíróság a már írásba foglalt határozatot a jelenlevő feleknek nyomban kézbesíti, és ezt a jegyzőkönyvben feltünteti.*

Ez a rendelkezés csak a másodfokú eljárást befejező határozatokra vonatkozik és az általános szabályoktól egyrészt abban tér el, hogy az ilyen határozatokat az első fokú bíróság, vagyis nem az a bíróság közli, amelyik azt hozta, másrészt pedig abban, hogy az eljárást befejező határozat közlése minden esetben kézbesítés útján történik.

Az alól a szabály alól, hogy a másodfokú eljárást befejező határozatot a felekkel az első fokú bíróság közli, kivételt jelent a már írásba foglalt határozatnak a jelenlevő felek részére történő kézbesítése a másodfokú bíróság által. Az erre vonatkozó rendelkezéssel a III. Ppn. 42. §-a egészítette ki a törvényt, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a gyakorlatban már korábban is ismert volt az ilyen eljárás. A kézbesítés megtörténtének jegyzőkönyvbe foglalása azért szükséges, hogy erről az első fokú bíróság tudomást szerezzen.

A Pp. 254. §-ában foglalt az a rendelkezés, hogy *a másodfokú eljárást befejező határozatot kézbesítés útján az első fokú bíróság közli, a permeg-*

szüntető végzésekre is vonatkozik, amint erre a Legfelsőbb Bíróság a P. törv. II. 20 127/1956. számú határozatában rámutatott. Ennek megfelelően a felekre kiható határozatot eredményező törvényességi óvás benyújtására nyitva álló egyéves határidőt a másodfokú határozat kézbesítésétől kell számítani (Törvényességi óvások gyakorlata, I. kötet 634 old.).

Azoknak a határozatoknak a közlésére, amelyek az eljárást nem fejezik be, a Pp. 219. §-ában foglalt rendelkezések az irányadók. Tehát pl. a szakértői díjat megállapító és annak előlegezésére kötelező végzés közlése a tárgyaláson jelenlevő féllel és a szakértővel a végzés kihirdetésével megtörténik.